

MODRA
OPTICA
LETO
IX

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Vladimir Bartol. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

NOVEMBER

Alojz Gradnik: V bolnišnici

France Vodnik: Ob stoletnici rojstva Avgusta šenoa

Jože Kranjc: Pravljica o dveh psih

Dr. Dragotin Cvetko: Preko ploščad velikega Zlina

F. X. Šalda: O tako imenovani nesmrtnosti pesniškega dela

M. M.: Razstava »Slovenska knjiga 1918—1938«

Eda Stadler: Nekaj o japonski liriki

Razno

V BOLNIŠNICI

ALOJZ GRADNIK

(Posvečeno prijatelju dr. Stanislavu Šupiću)

Dež zunaj pljuska, štrka, v kaj, ne vem.
V tej hiši kakor da se nič ne vidi,
ti strašnobeli in visoki zidi
ko zle pošasti branijo očem.

Potem korak na tlaku, tih korak.
Odkod in kam? Sam bógve. O, počakaj
ti tam ob oknu in nikar ne plakaj,
mordá prav k Tebi gre in ti bo drag.

Če pa se zaustavi kje drugod,
poglej, tu prazne so še drugih róke,
poslušaj v noči njih hropeče stoke
in vedi: nisi sam, ki brišeš pôt.

Pristopi k njim in naj ti oprosté,
pristavi svečko srca k drugim, grejte
vsi skupaj se in žalosti se smejte,
da zunaj pljuska, svečke pa goré.

OB STOLETNICI ROJSTVA AVGUSTA ŠENOA

FRANCE VODNIK

Letos dne 14. novembra bo minulo sto let, odkar se je rodil eden največjih mož hrvatske duhovne zgodovine v drugi polovici preteklega stoletja, pisatelj Avgust Šenoa. Z njim so Hrvatje dobili predvsem največjega romanopisca svoje dobe in zato se ne smemo čuditi, če jim ta obletnica pomeni važen kulturni dogodek, ki ga bodo, kakor vse kaže, proslavili na najslavesnejši način in z veliko pieteto do tvorca njihove narodne književnosti. Tako se je na primer letošnja gledališka sezona v Zagrebu začela z uprizoritvijo Šenoine kmečke povesti »Prosjak Luka«, ki jo je dramatiziral režiser Tito Strozzi. Razen tega je bila v »Tednu kulture« (od 28. avgusta do 3. septembra) odprta v zagrebškem Umetniškem paviljonu tako imenovana Šenoina razstava. Kakor ob petdesetletnici pisateljeve smrti (1931), pa se obetajo tudi sedaj ob stoletnici njegovega rojstva razne spominske proslave in nove izdaje Šenoinih del.

Tudi mi Slovenci čutimo dolžnost, da se ob tej priliki spomnimo pisatelja, za kar imamo še posebne vzroke zaradi tega, ker je Šenoa eden izmed onih Hrvatov, ki so se vedno zanimali tudi za Slovence, o čemer nam pričajo že nekateri njegovi spisi, n. pr. »Karanfil s pjesnikova groba« in drugi, katere bomo morali v tem sestavku še omeniti. To njegovo razmerje do nas moremo spoznati tudi iz besed, s katerimi je označil Hrvate in Slovence: »Nas deli — je rekel — samo Sotla; Sotla je voda, a kri ni voda.« Še jasneje pa razodeva to njegovo ljubezen do Slovencev, ki ni bila samo platonična, ampak realna, naslednji dogodek. Ko ga je mokriški grof Auersperg povabil, naj pride z družino v Mokrice — ker ga je bilo navdušilo Šenoino delo »Zlatarjevo zlato« —, mu je pisatelj pisal takole: »Avtor ‚Zlatarjevega zlata‘ ne more sprejeti gostoljubnosti od sovražnika Slovencev.« Povod za to mu je dalo dejstvo, da je grof Auersperg v državnem svetu ostro napadal Slovence.¹ Zato je prav, da tega odličnega Hrvata spozna tudi vsak Slovenec. Naj v naslednjem sledi kratek pregled njegovega življenja in dela.

Avgust Šenoa se je rodil dne 14. novembra 1838. v Zagrebu kot sin meščanske družine. Njegov oče je bil prav za prav ponemčeni Čeh (Šejnoha) in tako je Šenoa eden izmed tistih Hrvatov, ki so postali kljub temu, da so bili po krvi — po očetovi ali po materini — tujega rodu, vendarle nosilci in oblikovalci hrvatskega duha, glasniki hrvatske narodne ideje in ustvarjalci hrvatske narodne kulture. Med temi naj omenim le Ljudevita Gaja ter velikega škofa Josipa Jurija Strossmayerja, s čigar pomočjo so Hrvatje osnovali vseučilišče in Akademijo v Zagrebu. Tudi Šenoa je postal eden najboljših gorečih hrvatskih rodoljubov. Njegovi starši so prišli na Hrvatsko v času, ko se je predvsem poudarjala hrvatska narodna ideja. To je bilo ozračje, v katerem se je oblikovala duševnost mladega Šenoa in se organsko stapljala s hrvatstvom, kateremu je njegov stvarjalni duh postal pozneje celó pogonska sila in vir nadaljnega razvoja.

Najprej je nanj vplivalo gibanje ilirizma, katerega sloviti predstavnik Ljudevit Gaj je imel nanj velik vpliv. Reakcija avstrijskega absolutizma petdesetih let, tako imenovanega Bachovega absolutizma,² je le še zvečala odpor v duši mladega dijaka, ki se je v sebi z vsó silo uprl nasilju in vplivu tujstva, germanizacije in madžarizacije. Pozneje je dal duška temu navdušenju in tej zvestobi za vse, kar je hrvatsko, v pesmih kakor »Klevetnikom Hrvatske«, »Budi svoj« in podobnih.

Poglavitno njegovo narodnobuditeljsko in pisateljsko delovanje pa spada v dobo, ko so se po letu 1860., to je po padcu Bachovega absolutizma, tudi Hrvatje pod vodstvom J. J. Strossmayerja razmahnili v smislu narodne in jugoslovanske ideje. Poleg tega je treba vedeti, če hočemo imeti kolikor toliko popolno sliko tedanjega časa pred očmi, da je razen narodnostne ideje tudi socialna stran življenja dobila pomemben poudarek v družbeni organizaciji hrvatskega javnega življenja. Kakor so poprej na čelu vsakega gibanja stali plemiči in velikaši, tako so sedaj ustvarjajoče narodne in kulturne sile tvorili predvsem zastopniki meščanskega stanu, kar se je videlo že v hrvatskem saboru, kjer leta 1861. prevladuje meščanstvo nad plemstvom, ki je bilo še leta 1848. v večini.

¹ Prim. Vladimir Jurčić: »Kako su umirali hrvatski književnici i umjetnici.« — (Str. 74.)

² To dobo nazorno opisuje Janez Trdina v knjigi »Bachovi huzarji in Ilirici«.

Medtem je Šenoa iz dijaka dorasel v moža; dovršil je svoje študije v Pragi, kamor je bil odšel s pomočjo Strossmayerjeve podpore, dasi je ni užival do konca. Praga je bila že tistikrat žarišče slovanske miselnosti in tam se je dodobra izoblikovala in utrdila tudi Šenoina narodna in slovanska zavest. V šestih letih, ki jih je preživel v češki prestolnici, je prišel v stik s tamkajšnjimi pesniki in politiki (dr. Gregrom, Halkom, J. Nerudom in drugimi) ter se živo zanimal za češko, rusko in poljsko književnost. Sodeloval je tudi pri čeških listih »Zlata Praha« in »Narodni listy«, k čemur ga je silil predvsem slab materialni položaj potem, ko mu je bila odvzeta podpora iz domovine. To je bilo tudi vzrok, da je prevzel uredništvo dveh na Dunaju izhajajočih listov, hrvatskega »Glasnoše« in nato nemškega »Slavische Blätter«, ki ju je oba izdajal Abel Lukšić in od katerih je drugo glasilo imelo namen, da seznanja tujino z zgodovino, politiko in kulturo slovanskih narodov. Ko pa je ta list leta 1866. prenehal, se je vrnil Šenoa nazaj v Zagreb. Tu je v listu »Pozor«, to je v glasilu Strossmayerjeve narodne stranke, prevzel gledališko kritiko in hkrati pisal vanj članke kulturne in politične vsebine, kakor je bil to delal že tudi poprej. Na ta način je Šenoa ustvaril Hrvatom feljton ali podlistek, ki je prav v tej dobi postal priljubljena literarna in publicistična oblika. Tako so znani na primer Šenoini feljtoni z naslovom »Praška pisma«, zlasti pa »Zagrebulje«, ki jih je dalje časa podpisoval s imenom slovitega potepuha Petrice Kerempuha. Še znamenitejši pa so podlistki, ki jih je pod istim naslovom, a s pravim imenom priobčeval v tudi pri nas znanem časopisu »Vienac«. Ime »Zagrebulje« izvira od tod, ker je avtor v njih razpravljal predvsem o zagrebških razmerah ter političnih in književnih dogodkih, čeprav mu je »zagrebško« pogosto seveda le prispodoba za »hrvatsko«. V teh podlistkih je pisatelj razpravljal o gledališču, o šviga švaga narodnjakih — človek se nehote spomni Mencingerjevega »Vetrogončiča« —, o nemškutarjih itd. Pomembne so besede, s katerimi je Šenoa zaključil poslednji spis tega cikla, ki ga je napisal o priliki zagrebškega potresa leta 1880.: »Mnogo smo pretrpeli od pomnjenja in nedavno smo prestali pravcato strahoto, ali vse to ne more ugasiti v naših prsih upanja v srečo Hrvatske — v bodočnost Zagreba.«

Še pomembnejši pa je bil Avgust Šenoa kot gledališki kritik, ker je s svojimi strogimi zahtevami Hrvatom tako rekoč ustvaril narodno gledališče. Po njegovi zaslugi se je prejšnji zelo povprečni, okusu umetnostno neizšolane publike prilagojeni repertoar dvignil na zares umetniško višino. Zlasti je pritegnil Šenoa poleg nemških del v spored tudi francoske avtorje in na mesto Nestroya, Raimunda in drugih pisateljev burk in plehkkih veseloiger je uvedel na hrvatski oder Shakespeara, Moliera, Calderona in druge svetovne dramatike. Sam je bil od leta 1868. do 1870. umetniški ravnatelj, a od leta 1870. do 1873. dramaturg, to je voditelj in usmerjevalec uprizoritev v zagrebškem gledališču. V skrbi za dober spored je prevedel nad dvajset dramskih del iz svetovne književnosti, predvsem češke, francoske, angleške in nemške. Prav tako pa se je poizkusil tudi sam uveljaviti kot dramatik in sicer v komediji in tragediji. Dovršil pa je samo satirično komedijo z naslovom »Ljubica«. Delovanje Avgusta Šenoa je potemtakem tesno povezano z zgodovino, razvojem in napredkom hrvatskega gledališča.

Toda njegova prava pisateljska pomembnost in veličina je pripovedništvo. Bil je rojen epik, pripovednik, kar se čuti že iz njegovih pesmi, ki so predvsem epičnega ali pa vsaj lirsko-epskega značaja. Posebno znamenite so njegove balade ter pripovedne pesmi vobče. Izmed njih naj navedem samo nekatere, na primer »Vivat constitutio« (Živela ustava! l. 1866.), »Crnogorska štamparna« ki jo je Šenoa zamislil pod vtiskom časnikarske novice, češ da so Črnogorci porabili črke, katere jim je bil poslal ruski car, za strelivo v boju proti Turkom, »Smrt Petra Svačića«, kjer nam pesnik prikazuje poslednje trenutke zadnjega hrvatskega kralja, itd. Značilno za te pesmi je, da se motivno pogosto naslanjajo na ljudske pripovedke. Kar pa zadeva obliko, ne ostaja pesnik zgolj pri obnovi fabule, ampak jo rad prepleta z zanosnimi miselnimi in čustvenimi vstavkami domoljubnega značaja. Z njimi je še posebej poudaril službo narodu, ki jo je opravljal s temi popevkami. Neposredno pa si je ta narodni zanos našel izraza v lirskih pesmih patriotične vsebine, od katerih so najbolj znane »Hrvatulje«, ki jih je Šenoa priobčeval v »Naše gore listu«. Ko govorimo o njegovih pesmih, seveda ne smemo pozabiti intimne osebne lirike, katero je Šenoa tudi gojil, zlasti njegovih ljubezenskih in družinskih pesmi. Posebno znana je njegova pretresljiva žalostinka, ki jo je napisal ob izgubi ljubljenega sina, ki mu je umrl ravnó na pustni torek. To pesem z naslovom »Na poklade« (O pustu) navaja tudi Jože Debevec v svoji knjigi »Vzori in boji« (str. 277/78) — dokaz, da so se naši dijaki sodobniki živo zanimali za Šenoa. Vzel jo je iz njegovih »Izbranih pesmik«, ki jih je izdala »Matica Hrvatska« l. 1882., to je eno leto po pesnikovi smrti.

Vendarle pa je pisal Avgust Šenoa v prvi vrsti prozo, novele, povesti in romane. Šenoino pisateljsko delo je vobče tako obsežno, a tudi po svoji pomembnosti in izvirnosti tako veliko, da moramo naravnost govoriti o dobi Avgusta Šenoa v hrvatski književnosti. Samo »Matica Hrvatska« je izdala v nekaj desetletjih osem in dvajset njegovih del, nekatera v dvanajst tisoč izvodih, iz česar lahko slutimo, kako velik odmev so morala ta dela najti v hrvatskem ljudstvu in kako so vplivala na nadaljnji kulturni razvoj, bodisi idejni in narodni bodisi književni.³ Šenoa pa je tudi v resnici pravi ljudski pripovednik, ki zna pisati širokim ljudskim množicam, ki jih pridobiva zase ne le z zanimivo, iz davnega ali pa sodobnega življenja vzeto snovjo, ampak tudi z načinom pripovedovanja, ki je vedno napet, živ in zanosen. Priznati je treba, da je bil Šenoa rojen pisatelj, obdarjen z bujno domišljijo in bogatim pesniškim izrazom. Kakor vsako umetniško delo, ima tudi njegovo ustvarjanje značilne poteze tistega časa. To je bil čas prebujenja narodne zavesti, zato je tudi umetnost vedno imela pred očmi ta cilj: dati narodu v delih umetnosti podobo njega samega, njegovih idealov, njegovih borb, njegovih prizadevanj ter buditi v njem vero v bodočnost.

Avgust Šenoa je bil prepričan, da je treba tako pisati. O pisateljskem poklicu je izpovedal sam te-le besede: »Hočemo dvigniti narod, da se zave, da popravimo napake preteklosti, da budimo v njem smisel za vse, kar je lepo, dobro in plemenito.« A slike svojega naroda ni mogel z ničimer podate lepše, svetlejšje in veličastnejše kakor s tem, da je čaral pred duševne oči svojega ljudstva podobe iz preteklosti, iz borb za

³ Izmed novejših izdaj so znane zlasti izdaje založb Kuglija, Binoze in Minerve.

svobodo in napredek, zoper nasilje in krivico. Tako so nastale njegove zgodovinske povesti in romani, katere je najrajši pisal in v katerih je dosegel tudi največji uspeh. Ta dela z motivi iz hrvatske zgodovine so najlepša od vsega, kar je Šenoa ustvaril.

Zlasti štirje veliki zgodovinski romani stoje v ospredju in se na splošno štejejo za njegove največje leposlovne uspehe. To so »Kmečka vstaja«, »Čuvaj se senjske roke«, »Diogenes« in »Zlatarjevo zlato«. Semkaj je treba šteti tudi roman z naslovom »Kletve«, ki pa ga avtor sam ni dokončal.

Nas gotovo najbolj zanima »Kmečka vstaja«,⁴ katere dejanje se godi deloma tudi na slovenskih tleh in je v zvezi tudi z našo slovensko zgodovino.⁵ Roman riše napore hrvatskih in slovenskih kmetov, da si pribore svobodo in pravico na svoji zemlji. Roman slika dogodke med leti 1564. in 1574., to je: povod, razplet in tragični konec znamenitega kmečkega upora pod vodstvom Matije Gubca.⁶ Njegov lik se nam zdi v tem romanu kakor simbol ljudske volje, ki stremi za tem, da zlomi nasilje fevdalne in plemiške gospode, graščakov, ki jih predstavlja nasilnik Taši, gospodar Susjedgrada. Roman se vrši na ozemlju ob Savi med Celjem, Zagorjem in Zagrebom. Resda nam delo prikazuje žalostni konec kmečkega upora popolnoma v smislu zgodovinske resnice — to je ena izmed značilnih potez Šenoinih zgodovinskih spisov —, toda ideja, ki je čeprav netendenčno položena v roman, kljub temu ostane živa v srcu slehernega bralca. Slovenski in hrvatski kmet še zmerom živita na svoji zemlji, kje pa so njihovi zatiralci in rablji, kje je Taši in njemu podobni? Ni jih več. Take misli obidejo človeka, ko prebere ta roman, čeprav avtor kot umetnik ni pristranski in je tudi med plemiškim svetom našel plemenite značaje.

⁴ To delo je prevedeno tudi na slovenski jezik in sicer celo dvakrat. Prvič ga je izdala pod naslovom »Zadnja kmečka vojska« Katoliška bukvarna v Ljubljani, znova pa ga je prevedel Glonar pod naslovom »Kmečki punt« (1926). Razen tega imamo prevedena na slovensko naslednja dela: »Zlatarjevo zlato« (Silvester K.), »Karanfil s pjesnikova groba« (K. Ozvald), »Pruskega kralja« in »Zlata srca« (Gradnik), »Prijan Lovro«, »Turopoljski top«, odlomek »Kletve« in še več manjših spisov.

⁵ Naj na tem mestu omenim še nekatere druge Šenoine spise, ki so v zvezi z našo zemljo ali ljudmi. Izmed njih je treba v prvi vrsti omeniti »Karanfil s pjesnikova groba«, v katerem nam Šenoa lepo slika duhovno prerojenje dveh mladeničev, Hrvata in Slovenca — to je pisatelja samega in njegovega slovenskega tovariša Alberta —, ki ju je prevzela Prešernova pesem in brhko slovensko dekle, Gorenjka Neža, ki jima je odkrila to poezijo ter ju tako iz nezavednega navdušenja za nemško knjigo, ki ga jima je vcepila takratna nemška ali boljše germanizatorska šola, vrnila v naročje domovine. Prijatelja, ki sta potem odšla na Bled in v Bohinj, sta vrnivši se v Kranj našla Nežo mrtvo. Umirajoča pa je Avgustu za spomin pustila knjigo Prešernovih poezij in v njih — nagelj, ki ga je bila utrgala na pesnikovem grobu. — Potovanje po Sloveniji pa je dalo Šenou navdih tudi za nekatere pesmi, tako za soneta »Snježniku« in »Labudu«, zlasti pa za obširno opisno-refleksivno pesem »Bohinjsko jezero«, v kateri opeva lepoto Bohinjskega jezera ter hkrati razmišlja o preteklosti in prihodnosti Slovencev in Slovanov vobče. — (Prim. D. Bogdanovič, Pregled književnosti hrvatske i srpske, knj. II., str. 621 in 635.) — Slovenec je tudi junak njegove novele »Prijan Lovro«. Kakor poroča Jože Debevec v »Vzorih in bojih« (str. 149), je bil to Lovro Mahnič, ki je v šestdesetih letih umrl kot gimnazijski suplent v Splitu. Šenoa se je bil z njim seznanil v Pragi.

⁶ Ta motiv je Šenoa zanimal že poprej, o čemer nam priča pesnitev z naslovom »Prekleta klet«, ki nam prikazuje trpljenje kmetov pod samosilnikom Tahijem tik pred Gubčevim uporam.

Roman »Čuvaj se senjske roke« prikazuje borbo za svobodo hrvatskega morja, ki ga je že Peter Kresimir Véliki (1058—1074) imenoval »mare nostrum Adriaticum« — naše morje — in sicer v zadnjem obdobju, to je v borbi senjskih uskokov zopet premoč in nasilje Benečanov v sedemnajstem stoletju. Klic »Čuvaj se senjske roke«, ki ga je avtor poudaril tudi v naslovu, velja »Benečanom«, če bi jih še kdaj mikalo, da s pohlepno roko sežejo po hrvatski obali. Tako jim namreč kličejo preko morja duhovi uskoških vojvod, ki počivajo v frančiškanski cerkvi v Senju.

Roman »Zlatarjevo zlato« pa je izčrpna slika hrvatskega javnega življenja v drugi polovici šestnajstega stoletja s posebno zanimivimi opisi zagrebških tipov. Osrednja zgodba je tragična ljubezen mladega, junaškega velikaša Pavla Gregorijanca in lepe Dore, hčerke zagrebškega zlatarja Krupića. Razvoj te osrednje ljubezenske fabule, ki pa predstavlja hkrati tudi tragedijo dveh družin, je pisatelj prepletel z dogodki iz takratnega političnega življenja. S tem romanom, ki vsebuje poleg napete zgodbe celo vrsto zanimivih in celó monumentalnih epizod, se je začela Šenoina pripovedna slava. Delo je izšlo leta 1872. v »Viencu« in je potemtakem izmed navedenih štirih Šenoinih veledel najstarejše. Roman »Čuvaj se senjske roke« je izšel tri leta kasneje (1875), a »Kmečka vstaja« pet let pozneje (1877).

»Diogenes«, ki je izšel eno leto za epopejo kmečkega upora (1878), je kulturno-zgodovinski roman z močno nacionalno tendenco hrvatstva, ki je uteleseno v glavnem junaku Jankoviću-Diogenesu. Ta roman se razlikuje od ostalih Šenoinih zgodovinskih spisov zlasti po tem, da je glavni junak izmišljena, ne zgodovinska oseba. Resnično in prepričevalno pa je zgodovinsko ozračje v tem delu, saj se je pisatelj sicer skoz in skoz naslanjal na zgodovinske dokumente. Roman nam prikazuje razmere na Hrvaškem v dobi Marije Terezije — sredi osemnajstega stoletja — ter nudi zanimivo podobo takratnih vojaških, političnih in družabnih prilik. Posebno zanimivo so prikazani razni obrtniški cehi, ki jih pisatelj slika kot varuhe narodnega izročila in predstavnike poštenja v nasprotju s pokvarjenostjo višjih slojev. Le-ti so tudi narodno mlačni in nezavedni in zato imata lahko delo Dunaj in Budimpešta, ki sta Hrvatom sovražna. Naslov »Diogenes« pomeni, da je glavni junak Janković, ki po takratnem Zagrebu, kjer se po večini godi dejanje romana — išče pravih rodoljubov, podoben grškemu filozofu Diogenu, ki je podnevi z lučjo iskal — človeka. Ni ga našel in prav tako delo patriota Jankovića šele po bridkih skušnjah osvetli zarja bližajočega se narodnega preporoda.

Zadnji Šenoin roman je »Kletev«, ki je izhajala v listku »Narodnih novin«, dokler ni šele triinštiridesetletnemu pisatelju smrt dne 13. decembra leta 1881. iztrgala peresa iz rok in mu onemogočila, končati to delo. Dokončal ga je pozneje njegov prijatelj, pisatelj Josip Evgen Tomić.

V tem delu je prikazano znamenito hrvatsko gibanje v drugi polovici štirinajstega stoletja, ko so Hrvatje po smrti kralja Ludovika (1382) nastopili proti njegovi vdovi Jelisaveti Kotromanički ter njeni hčerki Mariji, ogrsko-hrvatski kraljici. Zoper nju so poklicali na pomoč Tvrta Bosanskega in Karla Draškega iz Neaplja. Upor je vodil zagrebški škof Pavel Horvat ter njegov brat Ivaniš, ki sta se postavila na čelo velikašev. Poleg teh borb hrvatskega plemstva proti Pešti, ki so se tedaj končale

zanje tragično, ker se je ogrski kralj Zigmund zvezal zoper nje z Benečani, pa prikazuje roman tudi staro domače nasprotje med Gričem (Gornje mesto) in Kaptolom, to je med plemstvom in duhovščino, zaradi katerega naposled Kaptol izreče nad Gričem cerkveno kletvo ali interdikt. Od tod izvira tudi naslov romana.

Toda vsi ti zgodovinski romani so bili Avgustu Šenou v prvi vrsti sredstvo za buditev narodne zavesti in utrjuje narodnih idealov. To je Šenoa dosegel deloma že z motivi, z zgodbami, s snovmi, katere je izbiral za svoje romane; še bolj pa se je približal temu cilju z načinom, kako je vse to prikazal. Šenoa zna pred bralci razgrniti tako rekoč vso zgodovino, čas z nešetimi epizodami, osebami in situacijami, pri čemer polaga posebno pažnjo na dejanje, na zunanji potek dogodkov, ne toliko na psihološko poglobitev. Liričen in zanosen, poln optimizma in življenjske sile zna zbuditi v bralcu zanimanje, navdušenje in zanos. V tem je pravi ljudski pripovednik, ki je bil še zmerom zanesen romantik, patetičen in retoričen, čeprav se nikoli ne oddalji popolnoma od življenjske stvarnosti. Dasi je stal že na pragu realizma, je vendar ostal v bistvu romantik.

V tem pravcu je dolgo ostal nedosežen, vsi hrvatski pisatelji romantične struje so se učili pri njem. Dosegel ni samo največjo popularnost in priljubljenost pri najširših ljudskih plasteh, ampak tudi v književnosti je bil na daleč viden njegov vpliv. Vsi so mu priznavali prvenstvo med hrvatskimi pripovedniki njegove dobe in nastal je celo izrek, da »po Šenou ni več literature« na Hrvatskem. To sicer danes ne velja več, a dokazuje vendarle, kaj je pomenil Šenoa svojemu času in svoji generaciji. Njegov umetniški pomen je v tem, da je Hrvatoma ustvaril roman, zlasti zgodovinski. Še dandanes mnogi trdijo, da je hrvatski zgodovinski roman po Šenou pač napredoval vsebinsko, to je, da je privzel nove snovi, motive, odkril nove zgodovinske dobe, osebnosti in kraje, da pa ga glede moči umetniškega navdiha ni nikdo presegel. Cele generacije za njim so videli v njem svojega učitelja, voditelja in mojstra. Epoha, v katere središču je stal Avgust Šenoa in katero je njegov veliki duh tako rekoč popolnoma prešnil, je ena najznačilnejših dob v zgodovini novejše hrvatske književnosti.

Če na kratko ponovimo, je Šenoin pomen predvsem v tem, da je ustvaril Hrvatoma pravi, to je umetniški roman. Poleg tega pa je, kakor smo videli že poprej, uvedel v hrvatsko književnost in publicistiko tudi feljton, dvignil gledališko kritiko in s tem tudi gledališče samo. Bil je vsestranski književni delavec in kulturni delavec, časnikar, pesnik, dramaturg, kritik, feljtonist, prevajalec, urednik, književni teoretik itd. S tem vsestranskim delom, ki ga je opravljal po navadi v poznih nočnih urah, potem ko je po dnevnem in uradnem delu šele našel prosti čas tudi za književno ustvarjanje, je dajal doraščajoči generaciji smer in ji vzgajal okus ter oblikoval duha.

Po tej značilni potezi kulturnega delavca iz druge polovice minulega stoletja bi ga lahko primerjali našemu Stritarju ali Levstiku. Kot pripovednik pa je še najbolj podoben našemu Josipu Jurčiču, tako da bi skoraj lahko rekli: kar je za Slovence Jurčič, to je za Hrvate Šenoa. Kakor Šenoa Hrvatoma, tako je tudi Jurčič nam ustvaril roman in to zlasti zgodovinski ter celó v istem pravcu bolj romantične kakor realistične smeri. Živela sta v istem času in pod enakimi življenjskimi okolišči-

nami: oba sta bila po poklicu dalje časa časnika. Celó umrla sta oba istega leta 1881. Usoda pa ju je združila tudi v tem, da je obema smrt onemogočila dokončati zadnje započeto delo. Šenoa je, kakor smo videli, ob smrti prepustil drugemu svoj roman »Kletev«, da ga dokonča. Prav tako je našega Jurčiča istega leta smrt ugrabila od njegovega romana »Rokovnjači«, da jih je moral za njim nadaljevati in dokončati pisatelj Janko Kersnik. In oba sta bila hkrati deležna vélikega priznanja najširših ljudskih plasti, ki se kljub temu, da je literatura odtistihmal napredovala v smislu modernejših smeri, ni prav nič zmanjšalo. To dokazuje njiju zvezanost z ljudstvom, njiju zasidranost v narodu in resnično pisateljsko veličino.

PRAVLJICA O DVEH PSIH

JOŽE KRANJC

1

Skalarjevi so prebivali v kleti. S ceste namreč se je prišlo v ozko, nekoliko temačno vežo, z nje pa po dolgih, zavitih stopnicah v klet. In če ste šli mimo drvarnic, shramb in kletnih prostorov, tipajoč na levo in desno, kajti obdajala vas je črna, vlažna tema, do konca, ste dotipali vrata. Za temi vrati so stanovali Skalarjevi. Njihovo stanovanje je bilo majhno. Imeli so kuhinjo z drobnim okencem, ki je gledalo na dvorišče, in ozko sobico, iz katere so se videle noge ljudi, ki so hodili mimo po cesti. Stanovanje bi ne bilo tako slabo, a pred leti, preden je gospodar preuredil ta dva prostora, so bile tu drvarnice, vsled česar se je še sedaj po vseh stenah nabirala vlaga, ki je molče močila zidove in tla, po kotih pa se je izpreminjala v zeleno plesen. Toda Skalarjevi so bili vseeno zadovoljni. Skalar je bil namreč kamenar. Vsak dan po nekaj ur je klesal kamne pri velikem kamnoseškem podjetju, plača je bila majhna in tako je naravnost hvalil Boga, da se mu je posrečilo dobiti sredi mesta vsaj kolikor toliko ceneno stanovanje. Ni bil namreč sam. Imel je ženo in dvoje otrok. Žena je bila preprosta, iz delavske družine doma in zato ni imela preveč zahtev, saj je že od mladih nog živela bolj na tesno, otroka pa sta se v tem stanovanju rodila, in ko sta zrastle, si drugačnega stanovanja sploh nista mogla misliti.

Tudi Skalar je nazadnje imel stanovanje rad. Saj je bilo vendar čisto povezano z njegovim življenjem. Tu se je naselil, ko se je oženil, dolgih sedem let je živel tu. Tu se mu je rodil Andrej pred šestimi leti, tu se je rodila Breda pred petimi, tu sta oba rastla, tu so živeli, tu se pogovarjali, tu sanjali.

Takole majhni, preprosti ljudje tako radi sanjarijo. Mi govorimo o preteklosti in sedanosti, ti ljudje pa zmeraj pripovedujejo o bodočnosti. Bodočnost je za njih nekaj velikega, nekakšen prostor sreče, poln sonca in lepote, vanjo grade vse svoje načrte, zanjo potrpe vse. Vse skrbi in težave, vse tiste dneve preneso ob misli, da bo prišel dan, ko bo minila revščina in beda in bo pozabljeno vse. Kajti kako bi pa drugače mogli prenašati pezo svojega življenja? Kako bi se drugače mogli zadovoljiti s tem, kar imajo, če je to, kar imajo, sploh kaj?

Tudi Skalar je rad sanjal. Ko je takole zvečer sedel v kuhinji za mizo in položil na prvo koleno Andreja, na drugo pa Bredo in opazoval, kako žena ropota z lonci ob ognjišču, so se mu svetile oči, gledal je nekam daleč in pravil:

»Čakajta, otroka moja! Prišel bo čas, ko ne bomo sedeli takole na tesnem. Imeli bomo stanovanje z velikimi, svetlimi okni, doli pod nami pa bo ležal zelen vrt, poln sadnega drevja. Na največjem drevesu pa vama bom napravil ujčknico, sedela bosta na deščici in se držala za vrvi in se ujčkala, zdaj gori proti nebu, zdaj doli proti zemlji. In nad vama bodo rastle rumena jabolka, samo roko bosta iztegnila in že bo jabolko na dlani. Potem, takole zvečer, se bomo postavili vsak k svojemu drevesu, vidva, mati in jaz in se bomo šli zlate barvice, nazadnje pa se bomo lovili — hop, hop, in ti, Andrej, boš najhitrejši, nihče te ne bo ujel!« Tudi otrokoma so se zasvetile oči. Široko so se jima odprle in že sta videla pred seboj rumeno hišico z zelenimi polkni, vso v cvetju sadnih dreves. Daleč v stran se je dvigal zelen gozd in za njim griči in hribi in prav daleč, čisto na obzorju visoke snežne gore. In potoček je tekel po vrtu, nalahno poskakoval, se prevrčal in izgubljal nekam v travo. Andrej je pobožal takrat očeta po bradi in vprašal:

»Pa bo imela hišica tudi ograjo?«

Oče je pokimal:

»Da, da, tudi ograjo. Vesta, tako leseno, križasto, iz samih brez...« In so se vsi trije zamislili, dokler se ni oglasila Breda:

»Kdaj pa bo to, oče?«

Takrat je oče zavzdihnil, svetloba v očeh mu je ugasnila, pobožal je zdaj tega zdaj onega in dejal:

»Bo... Bo nekoč!«

Nekoč... Ta lepi nekoč, ta svetli čas... Nekoč! Čas sreče, čas lepe hišice in veselih iger, čas čudežnega vrta in šumečega potočka... Nekoč!

Potem so večerjali, kmalu pa je mati spravila oba otroka spat..., Andrej je spal pri očetu, Breda pri materi... Ne dolgo potem pa so zaspali vsi štirje in včasih je posijal mesec na obe postelji in osvetlil štiri smehljačoe obraze, ki so sanjali, kaj bo nekoč.

Življenje Skalarjevih je mirno potekalo iz dneva v dan. Otroka sta se dopoldne igrala ob nogah matere, po kosilu pa sta ostala sama. Mati je namreč šla vsako popoldne v mesto. Najeta je bila v neki javni kuhinji za ribanje. Vsako popoldne je odšla in se proti večeru vrnila. Dostikrat je prinesla raznih dobrot, ki so ostale gospodi od kosila. Takrat je bil pri Skalarjevih slavnosten dan. Enkrat na mesec pa je prinesla kakšno igračo, kakor lesenega konjička, majhno punčko in druge take drobnarije, kajti takrat je dobila denar za svoje delo.

Otroka sta se privadila temu življenju. Ko sta bila sama, sta najprej obnovila vse, kar jima je oče pripovedoval prejšnji večer, potem sta se začela igrati. Navlekla sta izpod ognjišča polen in pričarala hišo, trske so jima pomenile drevesa, oblanci potoček in tako sta se sprehajala po svojem kraljestvu, dokler ni padel mrak na zemljo. Ko se je zmračilo, sta se stisnila v kot in se pogovarjala o zvezdah, o Bogu, pa o tem, kaj bo prinesla mati, ko pa sta zaslišala materine korake na stopnicah, sta planila k vratom, jih odprla in se zakadila materi pod noge; ta pa je zmeraj klicala:

»Ti leta ti zlata!«

In potem so bili spet skupaj. Tako je njuno življenje mirno potekalo naprej. Nekoč pa sta nekaj posebnega doživela, nekaj takega, kar je vanju kanilo toliko bridkosti, da sta od takrat čisto drugače gledala na naš ljubi svet.

2

Ko je nekega popoldneva mati spet odšla na svoj posel, se je menda sonce zmotilo in je po dolgih mesecih posijalo v kuhinjo. Otroka, ki sta pravkar vlačila na sredo kuhinje polena, sta se začudeno ozrla drug v drugega, potem pa sta kakor začarana pogledala v stekleno odprtino zgoraj v steni in na en glas vzkliknila:

»Sonce!«

Sonce jima je prijazno pomežiknilo in se poigravalo po tleh, otroka pa sta zablestela v temačnosti, kot bi ju kdo okopal v svetlobi.

»Sonce!« je vzkliknil Andrej še enkrat in pomežiknil, nato pa si je popravil kodraste kostanjeve lase, obmolknil in se zastrmel sam vase. Neko čudno hrepenenje ga je prevzelo. Zdelo se mu je, da ga sonce vabi k sebi, da ga kliče iz te puste teme ven, na svoj prostor, na cesto in travnike. V srcu ga je nekaj prijelo, zagrabilo ga je z vso silo in nehote se je ozrl na Bredo.

Breda je stala sredi kuhinje. Kratko rdeče krilce ji je padalo v gubah ob životku, roke je tiščala k sebi, lasje pa so se ji usipali po čelu čez ušesa na vrat, stala je in strmela v okence s široko odprtimi očmi, sonce pa se je razlivalo čez njen obraz, da so bila lica vsa bela, ustnice pa čisto rdeče, napete in hrepeneče.

Andrej ji je položil roko okrog vratu in kakor v strahu skrivnostno šepnil:

»Pojdiva ven!«

Breda je kar brez besed pokimala. Obrnila sta se in skoro po prstih stopila iz kuhinje na črn hodnik, tipaje šla mimo drvarnic in po stopnicah v vežo in že sta stala na cesti. Kar zazeblo ju je, tako je bilo vroče. Sonce je sijalo z vso silo na visoke hiše, tlak se je svetil, ves bleščeč, ljudje pa so hodili sem in tja. Andreju in Bredi se je zdelo, da so vsi dobre volje. Pogovarjali so se, se smejali, mahali z rokami, ta ali oni je hodil sam s seboj in se je smehljal sam vase, tretji je kar obstal sredi pločnika in se zagledal v nebo, dá sonce je imelo čudovito moč. Še avtomobili in vozovi, ki so ropotaje tekali po cesti, so bili vsi v blesku pomladnega sonca, drveli so kot bi plesali, šoferji pa so menda kar brez vzroka pritiskali na trombete.

Breda je pomežiknila in udarila z rokami, nato pa je vzkliknila:

»Joj, kako je lepo!«

Andrej je spremljal z očmi vse premikanje, se ogledal zdaj na to, zdaj na ono stran, potem pa se je nenadoma spomnil, kako je oče pripovedoval o svojem domu.

»Tam daleč,« je pravil, »je dežela in na deželi je hiša in so njive, polne zibajočega se klasja. In živina je, ki se pase po travnikih, polnih marjetic... Tam sem doma. Nekoč bomo šli tja in bomo pogledali vse to... Tam je vse drugače, kakor tu v mestu. Tam sije sonce od jutra do večera, sonce je na polju, sonce v hiši...«

Tako je pripovedoval oče in Andrej se je radovedno ozrl po cesti navzgor. Cesta je bila dolga, da ni videl do konca, čimdalje bolj se je

zoževala in tam čisto na koncu je je zmanjkalo... Prav gotovo, si je mislil Andrej, prav gotovo je tam na koncu dežela. Tam so polja in travniki, tam je hišica s sadnim vrtom in veseli potoček, tam je oče doma.

Prijel je Bredo za roko, jo potegnil s seboj in dejal:

»Pojdiva na deželo!«

Breda je kar prikimala in že sta šla po pločniku in strmela tja daleč, kjer se jima je odpiral nov svet. Šla sta in se zadovoljno smehljala sama vase, dvoje blestečih drobnih obrazkov s široko odprtimi očmi. Mimo njiju je teklo življenje. Ljudje in živali, vozovi in avtomobili, vozički kmečkih ženic in kolesa, vse se je spajalo v neko čudno veselo pesem, utripalo je kakor mogočno srce živega bitja in zdelo se je, da ni razlik med ljudmi, da ni razlik med bitji, kajti vse se je smehljalo v toploti sončnih žarkov. Morda sta Andrej in Breda vse to le občutila, ker nista videla ljudem v duše. Morda je vsak človek, ki je šel mimo njiju, nosil v srcu bolečino, trpljenje, ki je le on vedel zanj..., morda pa so ljudje res pozabili vsak na svojo težavo...

Šla sta. Držala sta se za roko in se razgledovala okrog sebe. Občudovala sta čarobne izložbe, napolnjene s stvarmi, ki jih še nikoli nista videla tako lepih. Kajti kadar ju je mati peljala s seboj, takrat je bila nedelja, vse izložbe so bile zagrnjene z jeklenimi zagrinjali, ceste so bile prazne, nekam puste in brez življenja..., zdaj pa sta bila sredi vrvenja.

Kako je lepo življenje, je prišlo Andreju na misel. Vse se premika in hiti, vse je tako svobodno in veliko, vse tako polno veselja in sonca. Tu ni drobnega okna, kjer vedno tiči dolgočasna sivina, tu ni mraku in ozkih, vlažnih sten. Sklenil je, da bo šel v svet, ko doraste. Kako prijetno bi bilo na primer biti voznik, sedeti na vozu in vladati med dvema konjema, ki dirjata veselo z enega konca mesta k drugemu. Vse ga občuduje, otroci gledajo za njim in tolčejo z dlanmi, on pa ponosno sedi in poganja: Hi, hi, hi! Seveda bi vzel Bredo seboj. Ona bi sedela poleg njega in se naslanjala nanj z vsem životkom, s svojimi velikimi modrimi očmi pa bi gledala zdaj naravnost tja po cesti, zdaj v svetlo modro nebo, zdaj pa vanj, ki bi pokal z bičem in včasih celo zavriskal, kakor zna zavriskati oče.

Obrnil se je k Bredi in skoro nežno dejal:

»S sabo te bom vzel, Breda?«

Breda je najprej pokimala, čez čas pa je vprašala:

»Kam?«

»Ko bom voznik!« ji je potrdil in ji še bolj stisnil roko.

Breda ga je vprašala:

»Ali boš voznik?«

Prikimal je in rekel samo ob sebi umevno:

»Seveda bom!«

Breda se je zadovoljno nasmehnila in ga pobožala po roki...

Tako sta šla kar naprej in marsikdo se je ozrl na oba, ko ju je srečal. In kaj se ne bi? Bila sta kakor dva drobna otročička iz pravljic, ki sta se napotila v svet sreče iskat, hodila sta smehljaje, najmanjša človečka med vsemi, ki so samostojno hodili po pločniku.

Pot se je vlekla in vlekla, sonce se je že prevrnilo za hiše, ko sta še vedno šla po cesti naprej. Hiše so se nenadoma izpremenile. Kar nekje na lepem, še opazila nista tega, je bilo konec visokih, v nebo segajočih hiš, iz tal so zrastle manjše hišice, obdane z ograjami in vrtovi, koder

so se vile bele steze, posute z drobnim peskom. Grede so ležale s polnim upanjem uprte v nebo, iz njih so klile cvetlice, marjetice, mačehe in še sto in sto raznobarnih, ki jim ni človeka, da bi vedel za njihova imena.

Andrej je naglo obstal in pokazal z roko okrog sebe. Nato je dejal: »Breda, poglej, same hišice!«

Breda je tlesknila z rokami in s polnimi očmi jemala vase vso lepoto.

»To je že dežela,« je pripomnil Andrej, nenadoma pa je obstal in vzkriknil:

»Poglej, Breda!«

Stegnil je roko in oj čudo, kaj so zazrle njune oči. Od glavne ceste se je odcepila pot in tekla v stran naravnost proti hiši, ki je stala čisto na samem. In kakšna je bila ta hiša! Čisto rumena je bila z zelenimi polkni, okrog nje se je vzpenjalo v nebo cvetoče sadno drevje, okrog in okrog je zelenela trava, ki jo je sekal žuboreč potoček, prav zadaj so se košatile mogočne smreke, ki so se skoraj dotikale oblakov, okrog in okrog pa je bila postavljena ograja iz brezovih debel.

Otroka sta obstala z odprtimi ustmi. Breda je raztegnila roke in zaklicala:

»Naša hiša!« in že sta stekla, kakor na višje nedoumljivo povelje, proti hišici, pred ograjo sta obstala, se je oprijela in kukala na čudežni vrt.

»Ali vidiš potoček?« je vprašal Andrej.

»In trava je tudi!« je odgovorila Breda.

»In drevesa!«

»In hiša!«

Strmela sta kakor v sanje. Držala sta se za ograjo kot bi bila priklenjena nanjo, zdelo se je, da je ni sile, ki bi ju odgnala od tod.

Takrat pa se je zgodilo tisto nekaj velikega.

3

Izza vogala hiše sta se nenadoma pripodila dva psa. Velika sta bila, rjava, s pokončnimi ušesi in njuna košata repa sta opletala sem in tja. Pridirjala sta in zalajala na vso moč, ko sta ugledala drobno dvojico, na kar sta se zakadila naravnost proti ograji.

Bredi so se zasvetile oči in že je vzkliknila:

»Psička! Psička!«

Stegnila je roko, da bi ju pobožala. Psa sta se najprej začudeno spogledala, obstala sta, vzleknila hrbte, potem pa sta, kot bi se dogovorila, začela mahati z repoma, nekaj sta momljala in že sta obstala tik pred ograjo. Breda pa je božala zdaj tega, zdaj onega. Osmero oči se je zazrlo drugo v drugo. Andrej in Breda s svojimi velikimi modrimi očmi in psa z vlažnimi rjavimi, gledali so se in so bili menda drug drugemu všeč. Andrej in Breda sta se smejala, psa pa sta se stiskala po dolgem k okraji in opletala z repi sem in tja.

»Ti, ti...« je božala Breda večjega, ta pa se je z vsem životom pristikal k njej in jo gledal, kot bi hotel reči: Pa ti, ti, ti si mi tudi všeč.

Tako so se zabavali vsi štirje kot bi bili eno samo, štiri življenja so se srečala in se razumela prav zato, ker niso ničesar razmišljala.

Tedaj so se v hiši odprla široka steklena vrata in na prag je stopila mlada gospa. Razoglava je bila, da so se ji usipali zlati kodrasti lasje

po vratu in na obe strani ob rožnatem obrazu, bila je oblečena v belo, blestečo obleko, ki ji je segala do tal, da so se videli le konci zlatih šolnčkov, oči pa so ji bile velike in temne. Obstala je na pragu in čez obraz ji je šinil strah. Pritisnila je obe roki na prsi in zaklicala:

»Sultan!«

»Nero!«

Psa sta počasi obrnila glave in pogledala proti hiši, potem pa sta se okrenila spet nazaj in se drsala ob belo ograjo.

Gospa je stopila čez prag in na stopnice, nato pa je šla po peščeni poti nalahno kakor kraljična iz sanj, bližala se je po tiho in oblačilo ji je plahutelo po zraku v svetlih lokih, ki so se prelivali v soncu kakor svileni krila blestečega metulja.

Otroka sta zastrmela vanjo kot bi zagledala samega nebeškega angela. Oprijela sta se ograje in gledala v njen beli obraz, ki se je smehljaj. Psa sta poskočila in planila proti njej, zaletavala sta se vanjo, ji lizala bele roke, lajala, tu in tam pa sta se obrnila proti ograji, kot bi hotela povedati, poglej, ta sta pa najina prijateljca. Gospa ju je potrepljala po vratu, nato pa stopila do ograje, se sklonila, da so ji lasje padli skoro čez čelo, in je vprašala:

»Čigava pa sta vidva?«

Andrej si je potegnil z rokavom pod nosom in je odgovoril:

»Skalarjeva.«

»A tako?« je smehljaje rekla gospa s toplim, ljubeznivim glasom. Pobožala je Bredo po laseh in nadaljevala:

»Kako pa je vama ime?«

Andrej je prijel Bredo za roko in dejal:

»Jaz sem Andrej, Breda je pa Breda.«

Gospa se je zasmejala.

»A? Breda je Breda?« je rekla. Potem je pobožala še njega in spet vprašala:

»Kako pa, da sta prišla sem?«

Andrej se je jel prestopati z ene noge na drugo, brisal si je roke ob hlače in požiral slino, ker res ni vedel, kaj naj prav za prav odgovori, Breda pa je svetlo pogledala in rekla: »Naša hiša!« obenem pa stegnila roko in pokazala na rumeno poslopje pred sabo.

Seveda je gospa začudeno vprašala, kako in zakaj naša hiša, Andreju se je spet odprl dar govora, in tako je gospa le zvedela za očetovo zgodbo, ki bo nekoč postala resnica. Kajpada tudi Breda ni molčala. Povedala sta vse, tudi svojo pot na deželo in da je ta hiša čisto taka, kakršna bo nekoč njihova, tudi na uječnico nista pozabila. In tako se je zgodilo, da je gospa dejala:

»Pa pojdite notri, da si vse ogledata, saj sta pridna otroka, saj vaju imata še moja huda psa rada!«

Odprla jima je vrata in že sta stopila na mehko peščeno pot.

In so šli vsi proti hiši. Spredaj je stopala gospa, za njo oba otroka in za njima psa, ki sta veselo poskakovala. Tako so prišli do hišnih vrat in že so vstopili v vežo.

Otroka sta kar obstala od začudenja, kajti kaj takega še nista videla. Po tleh so ležale ogromne, mehke preproge, na stenah so visele velike,

čudovite slike, s stropa pa je visel zlat lesteneč, še lepši kakor sta ga Andrej in Breda videla v cerkvi.

»No, le stopita naprej!« je dejala gospa in ju peljala v sobo. Otroka od samega začudenja nista prišla do sape. Sredi sobe je namreč stalo ležišče, pregrnjeno s svilenimi pajčolani, od stropa pa je viselo blesteče belo zagrinjalo in padalo v dolgih svilenih valovih na ležišče. Vsa soba se je bleščala od dragocenosti in je dišala po vrtnicah. Andrej bi se kmalu prekrižal, tako ga je prevzela vsa ta lepota, Breda pa si skoraj dihata ni upala.

Tedaj ju je gospa peljala v sosedno sobo, ki je bila nekoliko manjša. Imela je dve postelji, pregrnjeni z rožastimi odejami iz svile, sredi sobe pa je stala nizka mizica, na katero sta bila pritrjena dva kovinasta krožnika.

»Vidita,« je rekla gospa, »to je pa soba mojih psov.«

Andreju se je zdelo, da prav ne razume, že je odprl usta, da bi poprašal, če je prav slišal, ko je gospa nevedoma zaklicala:

»Sultan, Nero — hop!«

Psa sta veselo zalajala, poskočila in že sta ležala vsak na svoji postelji in smeje gledala v gospodarico. Tudi gospa se je smehljala. Stopila je do prve postelje, božala psa, zraven pa je govorila:

»Pri tejle mizici pa jesta!

Otroka sta se držala za roke in začudeno gledala okrog sebe, gospa pa je pritisnila na gumb v steni. Kmalu je priletelo mlado dekle, ki ji je gospa nekaj naročila v nerazumljivem jeziku. Dekle je odšlo in se brž vrnilo s polno skledo mesa. Vrgla je kose v oba krožnika, gospa pa je zaklicala:

»Sultan! Nero!«

Psa sta planila pokoncu in se pognala k mizici, potem pa sta začela otepati svoje kosilo.

»Ali vidita?« je dejala gospa, Andrej in Breda pa sta kar brez besede kimala.

Potem jima je gospa razkazala še druge prostore, peljala ju je v kopalnico, v velike sobe za goste, v oblačilnico, v knjižnico, v sprejemnico, nato pa še na vrt. Že mračilo se je, ko sta otroka spet šla na cesto, otovorjena z zavojem, ki ga jima je pripravila dobra gospa.

4

Skalar in žena sta stala na pragu in vsa zaskrbljena gledala okrog sebe.

»Moj Bog,« je vzdihovala Skalarica, »le kam sta šla. Da bi se jima kaj ne pripetilo.«

Skalar pa jo je tolažil:

»Beži, beži! Najbrž ogledujeta izložbe, Andrej pa je tudi pameten, bo že pazil na Bredo.«

Tedaj sta ju zagledala. Počasi in zamišljeno sta prihajala, držala sta se za roke in bila sta čisto resna v obraz. Andrej je celo gledal v tla in se potil zaradi velikega zaboja, ki ga je z vso silo tiščal pod pazduho.

Skalar in Skalarica sta planila k njima, Skalar je pograbil Andreja, Skalarico Bredo, objemala sta ju in ju zraven kregala, potem pa so šli vsi skupaj v vežo in po stopnicah mimo drvarnic v stanovanje.

Otroka sta pripovedovala svojo dogodbo, Breda pa je čez nekaj časa dejala:

»Kajne, oče, če bi bila midva z Andrejem psa, pa bi tudi imela tako lepo stanovanje?«

Potem so šli spat. In ko je posijal mesec v sobo, je osvetlil vse štiri obraze. Otroka sta spala, oče je strmel s široko odprtimi očmi v strop, mati pa je mižala, toda menda ni spala, kajti izpod trepalnic so se ji počasi usipale drobne solze. A mesec ni dolgo sijal. Čez nebo je prijadral črn oblak in ga zakril, da je bila spet v sobi tema.

PREKO PLOŠČAD VELIKEGA ZLINA

DR. DRAGOTIN CVETKO

I

Kakor ameriško velemesto se je vsedel moderni Zlin na lahno vzpetino med Vsatskimi in Vizovskimi hribi. Ponosne trgovske in tovarniške palače kipijo k nebu in mečejo sence preko širokih cest, ki se belijo med njimi in ki jim stotine avtomobilov brusijo asfalt. Povsod red, povsod mir: kakor vojaki se ravnajo visoke zgradbe, vmes zeleni travnati pasovi in cvetlični nasadi. Če bi nekdo trdil, da je ta enolična enotnost neprijetna, bi se motil. Nasprotno: vprav v njej se zaključuje povprečen estetski instinkt ter zadovoljuje pogled na kubistične hiše in zavidljivo prostranost, v kateri se giblje življenje delovnega Zlina. Drugod tovarne tesnijo, nametane ena ob drugo, zamazane in mračne; drugod polnijo dušo z bojaznijo in pijejo kri celo onemu, ki samo slučajno zaide mimo njih; drugod stiskajo človeka k tlom, da v nezadržani jezi bruha iz sebe kletev in sovraštvo, bije s pestjo na koščene prsi in se onemogel skloni pod bičem vsakogar, ki mu vrže drobtino z razkošne mize. Tu pa so tovarne že zunaj vse drugačne; niso sicer ne vesele, pa tudi ne žalostne, ampak čiste v svoji mogočnosti ter obkrožene z vrtovi in drevjem. Ne ubijajo in ne silijo človeka, da bi si pred njimi prekril oči s široko dlanjo, temveč estetski dopolnjujejo obraz moravskega Zlina. Prav nič ne sličijo revnim s krvavim znojem prepojenim fabriškim predmestjem, marveč veliko preje udobnemu letovišču, v katerem bi si sredi prelepe okolice tudi razvajen velikomeščan lahko spočil razbolele živce in se napil svežega zraka, ki diha s planot Belih Karpatov. Takšen je Zlin, urbanistični vzor industrijskih mest, Zlin, o katerem teče beseda preko vsega sveta. Zgradil ga je človek, ki ni bil le čevljar in finančnik, temveč tudi prirodni psiholog, ki se je zavedal, da se mu bo skrb za lepše življenje zlinskih prebivalcev obrestovala tisočkrat.

Zlin združuje v sebi celoten življenjski obrat, ki ga potrebuje zracionalizirani človek naših dni. Vse od šivanke do avtomobila nudi desetnadstropni Trgovski dom na Trgu dela. Tisoče delavcev nasičujejo zavodove jedilnice za smešno nizke cene. In tisoči hitijo v Veliki kino, ki nudi 2500 zabave željnim bitjem iste žurnale kot Praga, Pariz in London ter uvaja večerne obiskovalce v sekani ritem kavarniškega jazza Društvenega doma.

Sredi Zlina si sledijo z najmodernejšimi tehničnimi pripomočki opremljene šole, znani avantgardisti sodobnih vzgojnih metod. Kajti Zlin

noče biti sodoben le v tovarnah, temveč tudi tam, kjer šele pripravlja mladi rod za poklic. Voditelji in svetovalci zlinskega napredka si razumno prizadevajo poglobiti in razširiti strokovno izobrazbo delavcev, saj vedo, da bodo s tem koristili podjetju in sočasno tudi delavcem samim. Zato so smotrno posegli na pedagoško poljano in jo pritegnili v službo pospešenega razvojnega gibanja, pri čemer se spričo jasnosti smotra niso niti mogli in menda niti hoteli ubraniti ostre enostranosti. Ustanovili so Baťovo šolo dela, katero je letos posečalo 6963 mladih moŹ in Źen, priključili so ji strokovno šolo za Źenske poklice ter industrijsko šolo za obutveno, strojno in kemično-usnjarsko stroko. Pri tem pa niso pozabili ne na osnovno Źolstvo, ne na ŹirŹe izobrazbene potrebe zlinskih meŹčanov, ne na dejstvo, da ne potrebujejo le kvalificiranih delavcev, ampak tudi kvalificiranih uradnikov. Zato so osnovali vrsto otroŹkih vrtcev, osnovnih in meŹčanskih Źol, od katerih je ena tujejezična z nemŹkim, francoskim in angleŹkim oddelkom, realno gimnazijo, trgovsko Źolo, enoletni kurz za njene absolvente in trgovsko akademijo za zamejno trgovino. In Źe ni zadostovalo Źirokim zamislim Baťove podjetnosti ter so sezidali reprezentativni Studijní ústav in ViŹjo ljudsko Źolo TomaŹa Baťe, ki prireja tečaje vseh jezikov, potrebnih razmahu Baťove svetovne trgovine. Ne preveč in ne premalo ni izobraŹevalnih zavodov, kajti zlinŹki gospod vé, kaj in koliko česa ustanavlja; vse naprave so sestavni člen razvojnih smernic njegovih stremljenj.

Za Źolo se bohotita vzorna Baťova bolniŹnica in Socialno-zdravstveni zavod, na desno za DruŹtvenim domom pa velik Źportni stadion, kjer se krepijo tisoči industrijskih naraŹčajnikov in se veŹba zlinŹka varnostna brigada. Vzhodno in zahodno od novega mesta se skriva v vrtovih Źest četrti sodelavcev Baťovih zavodov; komfortne vile pestrijo lepo prirodo in se zavijajo v zapeljivo arhitektonsko skupino.

Zanimiv je Zlin, v sredi mesto tovarn in Źol, na obronkih mesto bogatih vil, v celoti pa srediŹe nedaleč od Zlina leŹečega Baťova, ki proizvajajo pomoŹne industrijske izdelke zlinŹkim zavodom in odkoder je speljan plovni kanal do Hodonina. Tudi Baťov je povsem moderniziran in podobno urejen kot Zlin; z njegovega velikega letaliŹa spaja 25 letal Zlin z vsem svetom.

Novi Zlin, ki mu riŹejo preteklost le Źe neznatni ostanki nekdanje nepomembne vasi, je srce obŹirnega Zlinskega, na katerega Źiroki ploskvi odseva čudovita urejenost, stroga sistematika, ki nikoli ne more zgreŹiti svoje preme linije. Čisto svojski obraz si je prisvojila ta amerikanizirana pokrajina vzhodno od Otrokovic, kjer javljajo vstop v zlinŹko kraljestvo goste, prerivajoče se množice, lastna Baťova Źeleznica z udobnimi vlaki in Źiroka asfaltirana cesta. Tu začenja ritem, ki postaja proti vzhodu vedno hitreŹi in vedno bolj razgiban ter se sredi mogočnih palač zlije v eno samo bijočo silo.

II

Na videz nepomembna je Źivljenjska zgodba TomaŹa Baťe. Amerika je rodila stotine TomaŹev, ki so se dvignili iz blata na zlate prestole. Vendar je zgodba vzhodnomoravskega milijonarja svojevrstna, drugačna od avanturističnih prigod ameriŹkih selfmademanov in parvenujev, kajti rastle je v drugačnih razmerah in v drugačnem okolju.

Pred štiri in štiridesetimi leti je osnoval v Zlinu čevljarsko delavnico, ki jo je širil tako, da je dve leti po prevratu izdelovala na dan 8000 parov čevljev in jo razširil v eno samo mesto fabrik, ki izdelujejo danes dnevno 180.600 parov. Vzporedno s produkcijo so se dvigale vse življenjske strani zlinskih občanov: 499 domov, ki so tvorili Zlin v začetku Tomaževega dela, je narastlo v lanskem letu na 3.057, zavodne vloge sodelavcev so se od 6 milijonov Kč pred šestnajstimi leti pomnožile do letos na 238 milijonov, vloge v zlinskih denarnih zavodih od borih 3 milijonov pred 18 leti do danes na 125 milijonov.

Zlin se je vedno bolj pretvarjal v obsežno delovno torišče: pred 15 leti je Baťa zaposloval 2500 ljudi, nato se je ta številka začela bliskovito dvigati: 5.200, 12.300, 18.200... Danes, ko je v Zlinu 66 tovarniških dvigalov in prav toliko v Baťovem, danes, ko v svetlih delavnicah brni 24.000 elektromotorjev, ki pojejo oglušujočo pesem sklanjajočih in potečih se teles, poveljuje šef Baťovih zavodov skupno 41.000 svojim uslužbencem.

Čim bolj je rastle čevljarska armada, čim plodnejša je postajala produkcija izdelkov in čim bolj so padale čevljem cene, tem bolj so preklinjali Tomaža Baťa čevljarji vsega sveta. Razbijali so velika izložbena okna njegovih trgovin in hujskali ljudstvo proti njemu. Čevljarski ceh je padal, nekdanj ustvarjajoči mojster se je moral ponižati do popravljalca, če je še hotel živeti. Obtožbe smolnatih rok so bile glas vpijočega v puščavi in smejali so se jim vsi: množice, ki so ceneno kupovale čevlje vseh oblik in barv ter Tomaž Baťa sam, katerega daljnim načrtom nihče ni znal in mogel ne zastaviti, ne prekrižati poti in ki je strto jezo pomilovalno tolažil z denarjem, z voljo ter z neprestanim naglašenim ponavljanjem svojih nespremenljivih smernic. Tomaž Baťa je zmagoval in se smejal v brk tudi močnim konkurentom vsega sveta. Uveljavljal je nove tehnične možnosti in konstrukcije ter nove organizacijske metode izdelave in prodaje čevljev. Ustanavljal je nove trge v vsej Evropi in izven nje tja do Mandžukua, Južnoafriške unije, Kanarskih otokov, Kanade in Nove Zelandije. Ustvarjal je nove življenjske možnosti, malone blazno zviševal delovni tempo in ga sredi mirnih moravskih kmetij stopnjeval do ameriške brzine.

Tomaž Baťa je bil nedvomno človek velikega formata; morda ne toliko po globini duha, kakor po neizmerni energiji in prodorni trgovski iznajdljivosti, ki mu je vse življenje napolnjevala glavo in se raztegala preko vseh področij, katera so se kakor koli stikala z njegovim programom. Zato je svoje tvorne trgovske ideje osnoval človečanski, posvetil skrb socialnim prilikam in vzgoji mladine ter postavil popularno načelo »službe javnosti«. Takšna pot mu je bila življenjska potreba in je služila koristno njemu ter občinstvu, ki si je domišljalo, da je gospodar podjetnega zlinskega čevljarja; v resnici pa se je podzavestno in slepo podrejalo vsem njegovim nezahtevanim zahtevam ter idejam in se celo prilagodilo njegovemu okusu. In Tomaž Baťa se temu bržkone niti smejal ni, ker je baje dobro poznal psihologijo množic.

Tomaž Baťa gotovo ni ustanavljal podjetij in porabljal svojih energij zato, da bi pomagal domovini in dvigal gospodarski položaj siromašnih plasti. Tudi ne zato, da bi zmanjšal brezposelnost, ki jo iz nevednosti ali pa namenoma utemeljujejo z gospodarsko krizo, da bi zakrili njen pravi razlog: nesistematično, nenačrtno delo. Baťa sam je s primerom

svojega dela zavrget to tezo. Socialna in domovinska stran sta bili nedvomno v njegovem programu drugoredni ter naravni posledici prave osnove, če je ta hotela postati in ostati uspešna ter trajna. Tomaž Baťa sam je bil ta osnova. Človek železne volje, širokopoteznosti in potrpežljivosti, človek, ki mu je njegov nagon narekoval nenehno dejstvovanje, človek, ki je v neprekošljivi ambiciji ter izživljanju svojih sposobnosti iskal, puščal in našel samega sebe ter iz Zlinskega zavladal svetovni čevljarški industriji.

Nujne posledice njegovega dela, katerim so se še priključili osebni, socialni, etični in narodnostni nastavki, so obrodile sad: iz dotlej neznanega Zlina se je vzpelo mogočno industrijsko središče in Baťa je ponudil desetstisočem nove pridobitne možnosti ter zvišal izvoz čevljev tako daleč, da je Češkoslovaška zavzela v tem pogledu prvo mesto. S tem je bogatil svoje delavce, sam postal z zlatom obloženi »sluga« javnosti in dvignil pomen svojih podjetij za državno gospodarstvo. Zavedal se je tega in zavedali so se tega tudi gospodarstveniki. Priznanje pa je dobil šele v svojem nasledniku, ki mu je brnska tehnika kljub kritikam in komentarjem podelila v znak uspešnih gospodarsko-tehničnih prizadevanj naslov častnega doktorja.

In četudi bi bil ta mož, ki pred rizikom ni poznal strahu, industrijski uzurpator, selfmademan, snob, parvenu ali kakor koli so ga že psovali, čeprav bi bila njegova načela le maska za spekulacijske, egoistične reklamne trike, vendar dejstev ni mogoče zatajiti: štiridesetim tisočem je izboljšal življenje ter vlil zavest, ki se ne nopenja v nesmiselnem govorjenju in paradah ter se ne trga v pajčevinah praznih želodcev. Že ta dejstva osamljena bi brez ostalih pozitivnih plati in stremljenj človečanske usmerjenosti opravičevala marsikatero morebitno neugodno potezo velikega kapitalista.

Mnogo so pisali o Tomažu Baťi, dobrega in slabega, lepega in grdega. Mnogo so govorili o njem in mnogo znajo pripovedovati o svojem nekdanjem — vrstniku še danes, ko že šest let počiva v gozdnatem pokopališču nad Zlinom. In iz vseh nešteti sončnih in senčnih zgodb se značilno odražata presilna volja ter tempo neugnanega Tomaža Baťe: zadnji dan svojega življenja je zjutraj odletel iz Zlina, si predpoldne ogledal gradnjo svoje nove tovarne pri Zürichu, popoldne prisostvoval važni konferenci v Dresdenu, se proti večeru vračal ter tik pred središčem svojih stvaritev obležal ožgan in krvav pod letalom, s katerim je hotel izpopolniti svoje človeški omejene moči.

III

Doctor honoris causa Jan Antonín Baťa je nedvoumno oblikoval velike izkušnje in ostre misli svojega jeklenega prednika:

Ustvarimo prilike, v katerih se bo delovni človek razvil v odličnega delavca!

Takšnemu plačujmo najvišjo mezo!

Čuvajmo njegovo življenje, prejeme in rodbino pred izkoriščanjem!

Poskrbimo mu stalno zaposlitev!

Čuvajmo in izboljšujmo njegovo zdravje pri delu!

Zvišujmo njegovo gospodarsko moč in gospodarsko neodvisnost njegove rodbine!

Dajmo mu možnost duševnega razvoja in zvišujmo mu potrebo po občutenju!

Dajmo mu priliko izboljšanja lastnega gospodarskega položaja!

Skrbimo, da bo delal in živel z veseljem ter plodno užival svoj prosti čas!

Čuvajmo mu rodbino, če jo doleti nesreča!

Sodelovanje nalaga dolžnosti, in sicer vsem!

Predvsem zvestobo! Zvestobo lastnemu delu in ustanovi, v kateri si prideluješ vsakdanji kruh!

Ta široki program razgalja Zlin v vsem bistvu, osvetljuje obojestranske dolžnosti gospodarja in delavca ter zahteva določeno življenjsko ureditev od vsakogar, ki mu je zapadel. Fabrike hočejo mladih, zdravih, sposobnih in voljnih sil. Zato usmerja dan in noč strog red, ki ne trpi ugovora, kajti delo ne sme poznati ovir, ki bi ne bile utemeljene.

Rano zlinsko jutro dramijo dolge kolone avtomobilov in avtobusov, ki vozijo tisoče v tovarne. V hipu obmolkne ves hrup in zavlada čudovit mir, ki ga motijo le radovedni tujci, katerih vsak bi hotel spoznati čare češkoslovaške Amerike. Čez pet ur zategnjeno zatulijo sirene in silne množice se sipljejo v jedilnice ter odtod v kino, kjer strmijo na platno do dveh, ko jih delavnice zopet kličejo vase. Telesa se sklanjajo nad delom, da izdelajo čim več, kajti višina zaslužka se ravna po količini kvalitetnega dela. Mehanično se gibljejo prsti, monotono se sprehaja življenje skozi velikanske steklene dvorane. Pod večer pa se utrujeni obrazi naglo pomikajo iz delovnih palač na osvežujoč zrak in polnijo ogromni Trg dela. Očetje in matere hitijo v svoje domove, gojenci v svoje internate, mladi možje in žene pa se večinoma porazgubijo v kino in v prostorno kavarno Společenskega dūma. Tam se na elegantnem plesišču vrtijo komaj dorastli delavci in delavke brez prestanka. Vročičen znoj preplavlja dvorano in se meša s hrupom velikomestnih zabavišč. Ob enajstih pa luči ugasnejo, plesalci izginejo, ves Zlin se odene v spanje. Delo kliče. Zjutraj morajo biti vsa ta mlada, po življeju in strasteh hlepeča bitja zopet sveža in vztrajna. Takšen je dnevni red Velikega Zlina vsak dan in vsa leta, odkar je tomaž Bařa poveličal delo svojih tovarn.

Bařovi delavci niso kakor drugi. Niso niti umazani in raztrgani, niti nezadovoljni in vedno zaskrbljeni. Nasproti navadnemu proletariatu so elita delavstva, ki se lepo oblači, dobro hrani in stanuje v udobnih sobah s kopalnicami. Pač so izmozgani, izčrpani, ker zahteva Bařov delovni sistem od vsakogar celega človeka. Zato običajno ne čakajo zadnjega leta svoje službene dobe, marveč že poprej izstopijo iz tovarne, si kupijo hišico z malim zemljiščem in živijo svobodno. Bařa je pravilno premeril bodočnost in je vedel, da ne bodo vzdržali vseh težkih let tovarniškega dela. In je poskrbel zanje, kajti ne bilo bi prijetno, če bi hipoma vstala proti njemu množica brezposelnih, izkrvavelih obrazov. Kakor pa je zlinski vladar poskrbel za plače, ki prebujajo skomine bednih delavcev velikih industrijskih okrajev, je posvetil tudi pozornost pravilni porabi: zlinski delavec mora za vse dajati račun, za delo v tovarni in za življenje izven nje. V zlinskih hranilnicah nalaga svoje prihranke za čase, ko bo omagal ob nenasiljivem stroju. Tako se on in njegov denar vedno gib-

Ljeta v enem samem zaključenem krogu, ki ga previdno, sebi in delavcu v korist vrtil njegov šef. Tomaž Baťa je iznašel tako genialen, pa skrajno racionaliziran industrijski, delovni in življenjski sistem, da si popolnejšega le težko zamislimo. Zadovoljil je sebe, svoje uslužbence in široke plasti odjemalcev širom sveta toliko, kolikor se ni posrečilo ne Fordu, ne Kruppu in ne kateremu drugemu nekronanemu kralju.

Baťovi delavci so gospodje in hlapci, svobodnjaki in moderni robotje sočasno. Oboje, ne da bi se zavedali svojega suženjstva. Rastejo v prepričanju, da so sograditelji velike misli. Zlinski gospodar jim je znal viliti vero v lastno moč, voljo in delavnost ter vzbuditi prezir do nezasuženih podpor in protekcij. S svojimi besedami in dejanji jih je priklenil nase tako močno, da jim je postal polbog, katerega iščejo vse zlinske oči. Postali so mu sužnji, za katere misli on in jim usmerja življenje. Navezali so se nanj, ki jim ne deli darov, temveč težko prislužene krone, zavoljo katerih so dolge ure krivili hrbte v hrupnih delavnicah in si mrtvičili miselni aparat. Zadovoljni so, ker živijo dobro. Ne čutijo potrebe po višjih kulturnih vrednotah. Ob enoličnem delu se jim je namreč ta smisel minimiral in se zadovoljuje v kinu in lahkih romanih.

To je največja vrzel sicer sijajnega zlinskega sistema, ki je razvil svoje objekte le v eno stran in prezrl globino razuma ter čustva. Če bi pa znal uresničiti še to potrebo, bi bil najidealnejši vseh sistemov vseh dob; oblikoval bi ljudi, ki bi častili svojega spoštovanega gospodarja-sodelavca iz razumnega prepričanja, ne pa zavoljo manjše duševne odpornosti, ob kateri se stopnjuje prilagodljivost močnim vplivom.

Pa tehtajmo! Nikoli se še ni uresničil noben ideal in tudi ta se ne bo. Vprav zato je zlinski sistem pozitiven, čeprav se na nasprotni strani kopiči gmota pomanjkljivosti. Vendar je prva skledica življenjske tehtnice težja in pada pod drugo. Življenje ne sme segati v oblake, marveč si mora poiskati trdnih oporišč na stvarnih tleh. Če doseže to, pravijo, se vsesa vanj tudi vse drugo. In morda se bo v zlinsko telo polagoma vtihotopil tudi duh. Že danes se je v krasni Studijní ústav naselila obsežna razstava vseh češkoslovaških slikarskih stvariteljev, v načrtu pa imajo še ustanovitev gledališča in knjižnice. Ko si bosta mladi mož in mlada žena še prisvojila drobtino tega kruha in še občutila tresljaj te notranje gibajoče sile, bosta življenje otipala globlje in širše ter tudi zavestno doživela svojo današnjo podtalno zavest.

*

V rdečem soju zapadajočega sonca se koplje Zlin, državnica v državi, verna podoba razgibane dobe strojev, ki je mnogim pognala strah v kosti. Sodobni tok je zdrvel mimo teh zakoreninjencev in se ni ustavil; v nedoumljivem tempu se razliva preko prostora in časa, da bo skoval temelje mirnejši bodočnosti.

Na široke ploščadi pada mrak in v prešerni svetlobi zablesti mesto dela. Za njim se črnijo planine in rišejo silhuetam zlinskih nebotačnikov še temnejše sence. Nevidno in neslišno niha lahko napeto ozračje proti zlinskemu svetišču, veličastnemu steklenemu Památniku, kjer pričajo dokumenti o bogatem delu velikega čevljarja, ki je vdihnil življenje Velikemu Zlinu.

O TAKO IMENOVANI NESMRTNOSTI PESNIŠKEGA DELA

F. X. ŠALDA

(Konec)

Dokaz za to, da življenje nima samo enega obraza, marveč več obrazov ali vsaj dva, da pozna ironijo, ki se lahko izprevrže v tragiko, vidim v tem, čemur pravim *paradoks o popolnosti*. Ta paradoks je v tem, da postane popolnost, ki jo človeštvo najvišje ceni, zelo pogosto usodna pesniškemu in umetniškemu delu in pospešuje njegovo starost in smrt.

Morda dvomite o tem, a če si stvar pobljže ogledate, ne boste več dvomili. Popoln je n. pr. *Racine*. Z nekaterimi svojimi tragedijami je podal zgled psihološko analitične igre: docela je razrešil enačbo značajev in usod. V tej smeri ga ni mogoče prekositi. V vsem osemnajstem stoletju so ga strastno posnemali in vendar so ostali vsi posnemovalci globoko, globoko pod njim. Končno so razumeli, da ne more več učinkovati na razvoj živega gledališkega ustvarjanja. Zato se je dvignil romantizem z geslom: proč s tragedijo, na njeno mesto naj pride drama. *Racine* je izločen iz razvoja žive umetnosti. A s tem, da ne učinkuje več na živi razvoj in ne oplaja današnjega dramskega ustvarjanja, postaja tudi zmeraj težje umljiv. Dobri francoski kritiki in opazovalci sodobnega literarnega dogajanja tožijo, da je tudi v Franciji vedno manj ljudi, ki morejo doumeti njegove dialektično psihološke fineše in jih ljubiti. Njegova tragedija je zaradi svoje popolnosti zaključena oblika, ki je danes samo še historična.

Prav taka usoda, mislim, ogroža *Ibsena*. Z nekaterimi svojimi dramami, n. pr. z »*Rozmersholmom*« ali s »*Strahovi*«, je tudi on stopil med človeške popolnosti; pritiral je do neprekosljivega vrhunca način dramske analize, s katero je prikazal vso življenjsko čutno naivnost za tragično zmoto. Mogoče ga je variirati ali posnemati prav do njegove ledene groze, a nemogoče ga je prekositi. Današnji dramski razvoj ne more nikamor naprej preko njega, in zato mora ubrati docela drugo smer. Zdi se, da je popolnost nekaj, kar je življenju v oviro in pogubo; kakor da je ta čednost le za bogove ne pa tudi za ljudi; kakor da ni od tega sveta in kakor da temu svetu ni potrebna. Kakor da bi življenje ne moglo skozi to ožino, in mora zato, hočeš nočeš, prekipeti čez nasip. V določeni meri in v določenem smislu začenja življenje vedno znova, pri docela primitivnih temeljih.

Kot ugovor mi imenujete Shakespeareja? Ali ni on, me vprašujete, popoln? Odgovarjam: na svojo srečo ni. Shakespeare je v nekem smislu avtor iz ljudstva; ni dvorni, še manj pa učeni in akademski pesnik. Pri njem čutimo silo zemlje, glas zemlje, kipeče bogastvo zemlje... in zato nekaj nedokončanega in nezaključenega, nekaj, kar nas ne prevzema samo zaradi neizmerne bogatosti izrečenega, marveč tudi zaradi še neizmernejše bogatosti neizrečenega. Pravila tedanje racionalne geometrične poetike so mu neznanca. Pisal je brez šestila, ki meri ritem in brzda fantazijo. Ni toliko risal kakor pa črtal v obrisih. Bolj kakor po popolnosti je stremel po izrazitosti. Pri njem je veliko več titanskega zagona kakor pa dognanosti in dogotovljenosti. Njegova pest, ki jo poklada na stvari in reči, je

raskava, toda ne drobi jih kakor elegantno goljufivi dotik Racinovega fleureta. Ben Jonson je v marsičem popolnejši od Shakespeareja. A vendar je Shakespeare še danes intenzivno živ, ker nam daje priliko, da ga miselno dopolnjujemo, da ga dograjujemo, da sodelujemo z njim. Požar, ki razpihava drugi požar. Delo more živeti prav tako zaradi svojih tako imenovanih napak kakor zaradi svojih tako imenovanih vrlin; pri močni osebnosti ima oboje samo simboličen in konvencijski pomen. Močna pa je tista osebnost, pri kateri so napake in vrline v medsebojnem ravnovesju in neločljive.

S tem hočem reči, da eksistira nekakšna čisto intelektualna domišljija, ranjena od hrepenenja po popolnosti, ki lega na delo kot senca prezgodnje smrti; nasprotje te pa je domišljija, ki je rojena iz simpatije do življenja, in ki ne usiha tako hitro kakor ona cisterna v puščavi.

Goethe je izrekel globoke besede: trajna dela so samo priložnostna dela. To se pravi: ne ustvarjaj v prazen prostor, ne ustvarjaj iz mrzle strasti do akademske popolnosti, torej iz docela abstraktnega razloga; narobe: ustvarjaj zaradi konkretnih potreb, za docela določene, konkretne smote. To je tudi vzrok Shakespearejeve in Molierove veličine; oba sta bila *igralca*, ki sta pisala svoje gledališke igre za *določeno*, docela konkretno gledališče, za *določene* igralce, svoje tovariše in tovarišice, pisala sta jih zaradi *trenutne potrebe*, da bi zamašila luknjo v repertoarju, da bi napolnila že prav od boleče praznote zevajočo gledališko blagajno. Njuna dela že po svojem postanku niso dela muhavosti ali samovoljnosti, marveč nosijo na svojem čelu tisto višje znamenje nujnosti, ki spada v kategorijo železne lepote... in ta je veliko trajnejša od vseh njenih ostalih izrodov.

Mislite si, da sta padla v vodo dva človeka: genij in bedak. Ako se hočeta rešiti, morata delati oba enake gibe z rokami in nogami; in ti gibi se vam bodo zazdeli takoj nekoliko smešni, čim boste pomislili, da bi delal v bistvu iste gibe tudi v vodo vrženi pes, da bi ne poginil... Torej ujemite take *bistvene* gibe življenja, vsiljene od kakršne koli nujnosti ali katastrofe, pa boste ustvarili dramo, roman ali pesem, ki je ljudje ne bodo tako brž pozabili, ker bo sleherni, današnji in jutrajšnji bralec čutil: *tua res agitur*. Tako, prav tako bi se vedel tudi ti, če bi te kdo vrgel v vodo. Tako nastaja priložnostno delo v Goethejevem smislu: prisiljen si iti k jedru in nimaš niti časa, da bi se igral s površjem...

V tem je tudi vzrok »Švejkovega« uspeha. In ne samo uspeha, tudi zasluge. Prikazuje nam *nujne* gibe, tiste *neizogibne* kretnje, ki jih je moral delati *vsakdo*, če se je hotel rešiti iz tega razdivjanega besnenja in razkroja vseh družbenih sestavin, iz svetovne vojne. Najpoglavitejša izmed vseh teh gest je bila tale: pritisniti se kar najbolj k zemlji. Švejku je bilo to lahko, ker je majhen. To je nesmrtna poteza te knjige; ta poteza preglasi celo razna, često nepotrebna prostaštva, ki mrgolijo v delu. Mali človek je neuničljiv: kakor od živosrebrne kroglice se odbijejo od njega vsi napadi od zunaj. Polip, ki mu je nemogoče priti do kože, ker je nima. Njegova nekam prismojena zvitost ga bolj varuje in mu več koristi, kakor bi mu mogel koristiti najboljši dovtip in najbolj rafinirana iznajdljivost. To, vidite, je novi ton, ki ga je našel Hašek, čeprav ga ni iskal: saj sploh ni imel literarnih namenov in ambicij. To je svoje vrste odkritosrčni ponižni cestinar, ki zmaguje nad nadu-

timi, samoljubnimi farizeji, kakor je pripovedoval že Kristus. Tudi za Haška velja Pascalova beseda o veselju, ki ga občutiš tedaj, kadar si iskal avtorja, a našel človeka.

*

Nesmrtnost ima še eno veliko nasprotnico, ki ji končno vselej podleže; pred katero se vselej stali v iluzijo in senco: pred resnico vseh resnic — večnostjo. Večnost, to je poslednje *ens realissimum*, ki ga poznamo — reničnost in še več: najbistveneješe bistvo. Nekaj, kar je življenje samo v najvišji intenzivnosti. Zraven nje je vse drugo videz, prevara, sen, senca in prikazen.

Samo premisli, duša draga, in dobro pretehtaj, kaj je tako imenovana nesmrtnost? Nič drugega kakor ogromno protislovje in nesmisel. Nesmrtnost, po kakršni hrepene ljudje in kakor so si jo ljudje naslikali, bi ne bila nič drugega kakor neskočno nadaljevanje smrti. To ubogo življenje, kakor ga mi vidimo, bi se *nadaljevalo*, ped za pedjo, dan za dnevom, mesec za mescem, leto za letom ... v neskončnost. In nikdar bi ne moglo, dobro si zapomni, niti *naraščati* niti *upadati*: ne imelo bi sploh nobene *intenzivnosti*, marveč samo *ekstenzivnost* — razprostiralo bi se pred teboj kakor ena sama brezmejna ravnina, puščava, praznina, neprestano ponavljanje vedno istega, enako revnega, enako bednega ... Ali bi ne bil to najstrašnejši dolgčas, najpošastnejše peklo, ki si ga je izmislil najhladnejši, najbolj hudičev razum *auf kaltem Wege*, kakor pravijo Nemci? Taka nesmrtnost bi ne bila nič drugega kakor brezkončen rožni venec neskončno, neskončno, neskončno majhnih količin, neprestano, neprestano, neprestano nizanih druga k drugi: prah k prahu, trohno k trohni, mikrob k mikrobu, razkroj k razkroju ... Ali bi bilo to še življenje? Ne: dovolite mi drastičen, a, mislim, stvari najprimernejši izraz: to bi bila ponavljajoča se kaša ... ali, če vam je ljubše, ponavljajoče se blato.

Ne: življenje, če hočemo dati tej besedi vsaj nekoliko pravičen in premišljen smisel in vsebino, zahteva večnost, terja večnost. Mi vsi hrepimo iz vse duše živeti večno življenje. Ali to ni mogoče z nizanjem količin do količin, to je mogoče samo tako, če se pridruži starim količinam nova *kvaliteta, kakovost*; če se spremeni vsa duhovna ravnina tvojega življenja: tako ti je dan *nov nazor*, nov način gledanja in vrednotenja. Večnost kajpak ne bo nikomur podarjena: večnost je prava in edina posledica stvaritve. Večnost si moraš ustanoviti že tukaj: kdor *si* je ni ustanovil že tu, v tem življenju, je ne bo nikdar dosegel. Ali vsako čisto *dejanje*, ki premaguje majhnost in malenkostnost, prevaro in videz, tvojo zanikrnost in tvojo nečimrnost, lenobno udobnost in stagnacijo, že ustanavlja vladarstvo prave resničnosti, kar najresničnejše resničnosti. Ustanavlja tudi vladarstvo svobode: ustanavlja večnost že tukaj. Večnost je svet vrednot: in že samo s tem se dviga za celo duhovno sfero nad smrti in nad tako imenovano nesmrtnost ter jo ruši kot nepotrebno in nebistveno protislovje. Vsako pravo pesniško in umetniško delo je tak delavec večnosti: resnično mislečega človeka prepričuje o ničevosti in nečimrnosti hrepenenja po tako imenovani nesmrtnosti in jo zanikava; zato budi v njem neutешljivo žejo po večnosti, žejo, ki se umiri šele, ko je zadoščena in utešena.

Iz češčine prevel Janez Zagar.

RAZSTAVA

»SLOVENSKA KNJIGA 1918—1938«

M. M.

»Društvo slovenskih književnikov« je ob dvajsetletnici prevrata pridelilo razstavo, ki naj bi v glavnih, širokih obrisih nudila pregled slovenskega duhovnega snovanja v tej dobi. Seveda ta razstava ni mogla biti bibliografsko popolna in to tudi ni mogel biti njen namen. Z materialnimi sredstvi, ki so bila društvu na razpolago, s pomanjkanjem gradiva, ki je izostalo ali zaradi tega, ker se vsi založniki oziroma samozaložniki niso odzvali ali ker je mnogo knjig in revij, ki so v tej dobi izhajale, že redkost in jih često ni dobiti, z majhnim razstavnim prostorom, je razstava pač nudila, kar je bilo v teh okoliščinah mogoče. Namen društva je bil v prvi vrsti dvigniti slovensko samozavest, ki je v tej kritični uri, ko se piše zgodovina mnogim malim narodom, često klonila, v drugi vrsti pa je bil namen društva pokazati svetu, da smo tu, da je v nas zdravje in da je naša življenjska sila velika. Na razstavi je bilo nad štiri tisoč knjig, torej dobra tretjina vsega, kar je izšlo po statistiki gospe dr. Pivčeve. In celo ta tretjina, je bila tako bogata, da je presenetila vsakogar, kdor je vstopil v dvorano. Naš marljivi bibliograf, ravnatelj univerzitetne biblioteke dr. Janko Šlebinger, bo poskrbel za vse one, ki si želijo popolne bibliografije te dobe. V kratkem bo izšla njegova bibliografija, plod dvajsetletnega dela, ki bo urejena po najnovejših načelih. V njej ne bo navedena in bibliografsko opisana samo knjiga sama, marveč njena zgodovina: tiskarna, ocene itd. Že sedaj opozarjamo na to delo, ki bo po vsej verjetnosti izšlo pri Slovenski Matici.

Razstava je bila urejena po strokah. Vsak oddelek zase pa je bil, kolikor je dopuščal prostor in drugi oziri, urejen kronološko. Tako so se posamezne založbe kakor tudi posamezniki podredili večjemu načelu celote, liniji razvoja celokupne narodne kulture. Na razstavi so bili sledeči oddelki: mladinsko slovstvo, pripovedništvo, pesništvo, dramatika, slovenska dela v prevodih v druge jezike, literarna zgodovina, jezikoslovje in leksika, umetnost in umetnostna zgodovina, glasba in muzikologija, zgodovina in zemljepisje, planinstvo, prirodoslovje s pomožnimi vedami, zdravstvo, kmetijstvo, gospodarstvo, tehnika, politika in sociologija, ameriška, primorska in koroška književnost. V srednji vitrini so bili nameščeni prevodi, revije, pravo, pedagogika, filozofija, nabožno slovstvo, prospekti založb in turizem. V predvorani sta bili postavljeni dve vitrini, prva z bibliofilskimi izdajami, druga z rokopisi v tej dobi umrlih pisateljev. Na razstavi ni bilo šolskih knjig, ker je bil prostor premajhen in bi zahtevale obdelavo zase. Tudi ni bilo posebnega oddelka za šport in so bile knjige, ki bi deloma spadale v to rubriko, porazdeljene na zdravstvo, pedagogiko in planinstvo. Šolska knjiga in šport sta bila prikazana samo na diagramih.

Kljub velikemu številu razstavljenih samostojnih publikacij pa je bilo vendarle na prvi pogled razvidno, da se naše duhovno snovanje v prvi

vrsti izživlja v revijalnem tisku. Število naših revij in periodnih publikacij je zdaleč največje in pretežna večina našega duhovnega npora je zakopana v njih. To je v skladu z našimi gospodarskimi in socialnimi prilikami, ki se jim je revijalni tisk vedno znova prilagojeval. Vsak večji ali tudi manjši pokret se zrcali pri nas v reviji. Tako naj navedemo iz »prevratnih« dni naše književnosti Tri labode, Slovensko misel, Tank (ki je izhajal v poldrugi številki), Zapiske delavsko-kmetijske Matice, Križ na gori, Mladino. Vsa trenja v naši javnosti se odražajo v revijalnem tisku, da omenimo samo krizo Ljubljanskega Zvona, ki je rodila Sodobnost, in krizo Doma in Sveta, ki je rodila Dejanje. Vsaka družbena plast, vsako zanimanje si je ustvarilo svoj list. Zabeležiti pa moramo še en uspeh na področju, ki je najbolj potrebno, ki smo mu pa posvečali doslej samo mačehovsko pozornost, namreč na področju tehnike. Danes izhajata dva lista, in sicer Tehnika in gospodarstvo in UDT, strokovno glasilo združenja diplomiranih tehnikov. To je napredek, ki bi ga površen obiskovalec utegnil prezreti, ki pa je globoko povezan z vso razvojno smerjo našega povojnega življenja in ki je za nas silno pomemben.

Morda bi kritičen opazovalec našega življenja lahko tudi pripomnil, da je to revijalno bogastvo v neki meri izraz naših narodnih napak: nagnjenja k cepljenju že itak maloštevilnih sil, pomanjkanja smisla za široko linijo in za enotno organizacijo. Morda bi imel do neke mere prav tudi tak ocenjevalec, ki bi dejal, da je to izraz skrajnega slovenskega individualizma, ki ne pozna ničesar večjega od osebnega mnenja, in od osebnega častihlepja. In to bi veljalo dvakrat. Prvič je iz vsega tega razvidno, da vodijo in zalagajo naše velike, reprezentativne revije v mnogih primerih nagibi, ki niso niti širokopotezni niti kulturni, z druge strani pa trpijo posamezniki često na raznih kompleksih in občutljivosti, in jim prija pot na lastno pest za vsako ceno. Naj bo kakor koli. Eno je gotovo, da spričo tega živega odziva na vse življenjske probleme, ki se Slovincem v sedanji dobi zastavljajo, ne moremo dvomiti o vitalni sili slovenskega naroda. Če si pa predočimo razvoj našega revijalnega tiska sto let nazaj, ko je »Čbelica« edina zbirala vse, kar je pisalo slovensko, se nam zdi ta razvoj vsekakor neverjeten, skoraj čudežu podoben.

Posebno je pač vsakega obiskovalca pritegnil in ganil oddelek »Primorska književnost«, ki je bil prekrasno urejen in ki je bil do malega popoln. Bil je zgovornejši od vseh besed, ki bi jih mogel kdo izreči, in je pričal o tem, da znamo Slovenci tudi dostojno prenašati trpljenje, in da kljub vsemu odgovarjamo na brutalno silo s silo svoje duhovne zavesti, ki je jačja in večja, kakor bi utegnil nekoč sanjati največji optimist.

Grafikoni, ki so bili izdelani po statistiki gospe dr. Melite Pivec-Stelctove, so bili zanimivo dopolnilo razstavi. Iz njih je razvidno, da se je v temeljih našega življenja v zadnjih dvajsetih letih izvršila popolna preorientacija v stvarnost. Linija razvoja gre odločno navzgor pri matematiki, prirodoslovnih vedah, zgodovini in zemljepisju, zdravstvu, gospodarstvu, tehniki, politiki in sociologiji ter pravu. Občuten padec je zaznamovati v spekulativnih področjih. Prevodna književnost je v zadnjem času padla na polovico svoje nekdanje višine, njene izpraznjene posto-

janke zavzema domača produkcija. Zanimivo je, da je prevodna književnost organizirala naš knjižni trg, in da si ta trg sedaj počasi, toda trdovratno in vedno v večji meri osvaja domača originalna knjiga. Skupni diagram slovenskega duhovnega dela kaže stalen, reden, vztrajen dvig. V njegovi liniji ni opaziti burnih skokov navzgor in navzdol, ki bi lahko pomenili umetne sunke. To stanovitno, neprestano naraščanje govori o zdravem, normalnem razvoju. S to bilanco naše razstave smo lahko zadovoljni.

Razstava je bila od 2. do 15. oktobra v dvorani Trgovskega doma na Gregorčičevi cesti, ki je gostoljubno sprejel slovensko knjigo pod svoj krov in ji nudil v njem brezplačno bivališče. To je treba danes javno povedati in izreči Zvezi trgovcev, njenemu predsedniku g. Medenu in podpredsedniku g. Golobu tudi s tega mesta vse priznanje. Napredovali smo tudi v tem pogledu in razveseljivejšo ugotovitev bi le težko našli. — Ob priliki razstave so se vršila tudi tri predavanja, in sicer je predaval dr. Ocvirk o povojni književnosti, dr. Čermelj o naši književnosti za mejo, Anica Černejeva pa o mladinski književnosti. Društvo slovenskih književnikov je ob tej priložnosti izdalo informativno knjižico »Slovenska knjiga 1918—1938« v redakciji društvenega predsednika prof. Franceta Koblarja, o kateri bomo še posebej poročali.

NEKAJ O JAPONSKI LIRIKI

EDA STADLER

Še ni minulo pol stoletja, odkar je boj za obstanek prisilil Japonce, da so stopili iz svoje izolacije in si prisvojili vse materialne pridobitve in prednosti naše moderne civilizacije. Dasi leži Nipon »dežela vzhajajočega sonca«, tako osamljena sredi neskončnosti morja, je edina uspela, da si je kot vzhodnoazijska država polagoma priborila enakovrednost z drugimi evropskimi in ameriškimi državami. Ob današnjih strahotnih dogodkih na Vzhodu si človek nehote zastavi vprašanje, če so tudi srditi boji in vojne grozote posledica vpliva naše tako zvane evropske civilizacije? Če gledamo današnjo Japonsko, ki je v tako veliki meri prevzela miselnost Evrope, si moramo žal priznati, da ni vplival stik z zapadom na to poetično, sanjavo deželo (njeno najstarejše ime je: »otok kačjih pastirjev«) kar najugodnejše. Med vsemi vzhodnimi narodi je japonski najbogatejši lepih in nežnih čustev, ki se odražajo zlasti v japonski liriki. Malokatera nacija se more ponašati s tako dovršeno in globoko v sebi in iz sebe občuteno poezijo kot baš Japonci. Že njih pokrajina sama je čudovita in čisto svojstvena, da kar sili k svojevrstnemu ustvarjanju. Značaj vulkanskega ozemlja, klima — podnebje otoške dežele — kristalnočista, jasna, iz razredčenih linij in točk sestavljena panorama pokrajine; mehke, do najfinejših odtenkov rafinirano stopnjevane barve, po vsem prostoru prelivajoča se, intenzivna svetloba: celokupnost vseh teh činiteljev je vtisnila duši japonskega pesnika neizbrisni pečat. Japon-

ska dežela se izživlja na širino, izven sebe, brez teže in hrupa, umirjena in prozorna, prepojena z lučjo in svetlobo, zunanje in notranje povsem odvisna od dokaj čudnih meteoroloških prilik, pa vendar hladnokrvno prenašajoča grožnje zahrbtnih vulkanov in divjih ciklonov, nosilcev strašnih pustošenj. Tako živi ta dežela: kar nekako visi v tej svoji bizarni atmosferi. Zato je za japonski narod naziv »ljudstvo Ariela« silno pravilen.

Čemu naj primerjam japonsko dušo? — Češnjevemu cvetu, kadar zadehti in zažari ob sončnem prihodu. — Tako poje japonska pesem. Nič več kot pet vrstic obsega: *tanka* ali *uta* imenovana. *Uta* je japonska pesem kat'eksohen; izza sedmega stoletja je njena oblika vodilna v japonski liriki. V Manjošu, »zbirki desetih tisočev pesmic«, imamo med 4497 pesmimi 4137 *tank*. Njih shema je: eden in trideset zlogov razporejenih v petih vrsticah. Ute so zelo kratke, čudovito lepe poetične impresije. V nekaj zlogih poda in pričara japonski pesnik najsubstilnejše nastrojenje. Ako bi hoteli izraziti isto v kakem drugem jeziku, bi potrebovali zato prav toliko stavkov. Najlažje primerjamo te pesmice genialnim japonskim barvnim skicam. Kar velja za japonskega slikarja, velja tudi za pesnika: »naslika le cvetočo vejico in nam obenem že poda vso bujno, dehtečo pomlad«. V tej zvezi se nehote spominjam fotografije, ki so jo v teh težkih dneh vojne poslali na razstavo evropske fotografije Japonci. »Pomlad« ji je naslov. V ospredju vidimo temne obrise cvetoče veje drevesa, na nebu pa s prozorno tančico oblakov zastrto luno. Ne vem, toda ta nad vse tipična in vendarle tako silno poetična japonska koncepcija pomladi se mi zdi neoporečen dokaz, da tudi vse nasilje in vse grozote ne morejo uničiti najvišjih duševnih dobrin, ki so last kakega naroda.

Na zapadu poznamo japonsko umetnost največ iz znamenitih slikarij, pa tudi iz plesnih in gimnastičnih iger, pri katerih se nam zdi, da se izvajalci kar na lepem, brez vsakega zaleta poženejo v lahkoten skok, ki jih dvigne visoko pod nebo. Vsa nekam zelo nekonkretna japonska umetnost je liki omamna vonjava razpršena po vsem prostoru — dotakne se nas kot rahel dih, skrivnosten in tajinstven. Je to tiha in vase zaprta umetnost, ki pa nikdar ne izgubi izpred oči svojega smotra, ampak se pogostokrat neslišno in nevidno dvigne celo preko njega. V poletu križajo puščice medsebojne parabole; ob njihovem brnenju vtrepetavajo kelihni cvetlic, toda obraz lokostrelca je ena sama, zaprta, železna krinka. Nepravdirna, negibna so obličja Japoncev! Zdi se, da živi japonska duša edinole v udih plesalcev in borcev, zlasti lepo pa se izraža v dovršeni besedni umetnosti. Večna je škoda, da je vsled izrednih težkoč japonskega jezika za Evropejca skoraj izključeno, da bi se dokopal do polnega razumevanja njihovih literarnih tvorb. Tako je pri nekaterih, zgoraj omenjenih pesmicah (*tankah*), ki so le neke vrste duhovite besedne igre, prevajanje že vnaprej izključeno. Pri drugih more prevajalec žal samo približno obnoviti vsebino, podati obliko je pri strukturi in pisavi japonskega jezika nemogoče. Vzemimo nekaj primerov:

MINAMOTO NO SIGEJUKI

O, dnevi trpljenja,
 Ko hočemo
 Streti sebe,
 Kot se v divjem viharju
 Zlomi val ob pečini.

KI NO TSURAJUKI

Ljudje? Ne vem
 Nič več, kaj nosijo v srcu.
 Toda v stari
 Domovini dehti cvetje
 Danes kot nekdanje dni.

MIBU NO TADAMINE

Odkar je mesec zjutraj,
 Ko sem ločil se od nje,
 Sijal tako blede,
 Mladi dan
 Mi je nadvse otožen.

Pravljичno zasanjan je japonski pesnik v svojih čustvih in prav takšna je tudi japonska lirika. Rahel zefir je njegov eros, nežen je kot občutljiva mimoza. Le bežno nam pesnik nakaže svoja čustva, dasi so globoka in elementarna. Misli mi uhajajo k oni čudovito subtilni pesmi o dežju, ki poje o ljubezni, prav tako neskončni, kot padata brez konca tam daleč ob zasneženem Mikanu dež in sneg na japonsko zemljo. Evropejcu, ki je v svojem mišljenju in čustvovanju tako bistveno različen od orientalca, je težko razumeti japonsko dušo, spoznati njene najfinejše utripe, ki jim je našel Japonec najlepšega izraza v svoji liriki. Sorodna tej liriki je po mojem občutju glasba Francoza Debussyja, katere vodilni akord je melanholijski. Kadar poslušam njegove »Jardins sous la pluie«, vstajajo pred mojimi duhovnimi očmi japonski vrtovi, oviti v neprodiren dežni zastor.

Najzanimivejši in čisto svojevrsten cvet pa je pognala japonska lirika s svojimi *hajkaji* (hokkuji). So to trovrstične pesmice — neke vrste poetični aforizmi. V vsej svetovni literaturi jim slični v tehnični zgradbi le italijanski ritornel. Sploh opazamo pri japonski lirični pesmi presenetljivo sorodnost (zlasti glasbeno!) z italijansko canzonetto. Razlika je morda le v tem, da je melodija japonske pesmi bolj svečana, hkratu pa prepojena z elementarnim čustvom, ki žge kot skeleča rana harakirija. V naslednjem hočem podati prevode nekaterih hajkajev:

Vsi moji prijatelji
 Daleč so, daleč!
 Gledam cvetlice!

Vstani, vstani!
 Bodi mi popotni tovariš
 Pisani, zaspani metuljček!

Rožni list se padajoč
 Dviga k svoji veji.
 Oh, — metulj je!

Negibna čaplja ...
 Njen rezki krik jo izda,
 Da ni samo lisa snega.

Majhen, liliputanski se nam vidi Japonec, ves njegov svet, žena, hiše, predmeti, pesmi. Nehote se spomnimo onih pritlikavih drevesc, ki se zde kot ustvarjeno ozadje za filigrana in majcna pravljlična bitja, ki nastopajo v japonskem vilinskem svetu, tajinstvenem Horaju. (»Mukašič — nekoč je bilo... se začenjajo te pravljčice, prav tako kakor naše.)

In vendar je ravno Japonec ustvaritelj najpopolnejše pregnantno izklesane in plastično začrtane trovrstičnice. Pri literarnem snovanju pa je stala zvesto ob strani možu žena. Najlepše pesmi so zložile žene — princeze in kokote. Kakor v grških Atenah so tudi japonske žene polsveta visoko izobražene. Spomnimo se le gejš O-sen, ljubice slikarja Harunoba, ki je ovekovečil njeno lepoto v številnih lesorezih. Z njo je začela cveteti tako zvana literatura gejš (v osmem stoletju). Japonska žena je globoko in elementarno občutila eros in pokrajino svoje domovine. Naj navedem tu preprosto, a vendar tako pristrčno »tanko« pesnice Onono Komahi, ki je zastopana v antologiji Konkiuša (922 pr. Kr.):

V sanjah
Sem videla njega,
Vso svojo srečo.
O, kako vas ljubim sedaj
Sanje, pisana krila metuljev!

Mojster hajkaja je živel v 17. stoletju. Bil je to veliki Matsuo-Bašo, o katerem pripoveduje anekdota (dostopna nam je bila v prevodu Angleža Astona), da so celo kmetje poznali »dehteče ime« slavnega pesnika. Uspelo mu je ukleniti v tri vrstice zemljo in nebo, kot bisere v dragoceno krono. Njegovi hajkaji so kakor sladka groza, ki obide človeško dušo v trenutkih najglobljega spoznanja. V hajkaju pesnik le nakaže bežno zagrabljeno čustvo, idejo ali dojem, vse drugo prepušča asociaciji in domišljiji bralca ali poslušalca. Vprav v tej lahkotni igri fantazije, v pričaranju splošno znanih in priljubljenih predstav iz narave in življenja, tako rekoč s pritiskom na električni gumb, leži ves čar je praktično na aforizme omejene lirike. Spojitev idealnega in realnega je bistvena poteza hajkaja. Sijajno je uspela Bašu. Poslušajmo:

NOČNA SLIKA

Kdo toži? Čuj!
Li joka mesec? — Sanjaš.
Kriknila je kukavica.

SKALJENA TIŠINA

Prastara mlaka.
Sanja. Skočila je žaba.
Sedaj voda zveni.

Na bojnem polju Hires-Izumi je napisal Bašo:

Poletno zelenje,
Le to je ostalo
Sanjam mrtvih vojščakov.

V 18. stoletju je nastala japonska »Knjiga o žuželkah«, ena najzanimivejših knjig na svetu. Slikam žuželk slikarja Utamara so pripesnili najrazličnejši pesniki hajkaje; o kačjih pastirjih, murenčkih in čebelah pojo, pol šaljivo in pol resno.

Na zapadu so se oklenili te pristne japonske pesniške oblike prvi Francozi. Flory je zložil svoje hajkaje o živalih in rastlinah. Leta 1926. jih je objavila Revue hebdomadaire. Moda trovrstičnic se je pojavila v Franciji leta 1920, ko je deset avtorjev v »Nouvelle revue française« priobčilo svoje pesmi v treh vrsticah. Bile so to nekake imitacije japon-

skih hajkajev. Pesniki hajkajev na zapadu so: Paul-Louis Couchoud, Loys Labèque, André Suarès, R. Maublanc i. dr. Njihove moderne trovrstičnice s sodobno vsebino se pokoravajo samo enemu pravilu: izraziti misel z najtočnejšimi besedami, brez nepotrebne dolžine in meglenosti. Do danes se ta oblika pojavlja vedno znova v francoski liriki. Vse kaže, da ima ravno sedanja era mnogo razumevanja za hajkaje, saj živimo v dobi, ki nima za dolgovozne, duhomorne pesnitive niti časa niti smisla.

R A Z N O

SMRT IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

V istem sanatoriju »Srebrnjak«, v katerem je pred niti tremi meseci umrl pesnik Rakić, se je 21. septembra poslovila od sveta znana hrvatska mladinska pisateljica Ivana Brlić-Mažuranić, katere sloves je šel daleč po Evropi. Prav letos je bila izvoljena za rednega člana Jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, in sicer kot njen prvi redni ženski član. Rodila se je 18. aprila l. 1874. v znani družini Mažuranićev, ki je hrvaški kulturi dala več znamenitih mož, med njimi Ivana Mažuranića, pesnika »Čengić age«, ki je bil njen stari oče. Njen oče Vladimir Mažuranić, ki je bil pozneje tudi predsednik zagrebške akademije, se je odlikoval kot znanstvenik. Ivana je preživela mlada leta v Ogulinu in Karlovcu, od l. 1882. pa je njen oče živel v Zagrebu, in seveda tudi družina z njim.

Mažuranići, ki so spadali v strogo aristokratske hrvatske kroge, so živeli dosti udobno. Ivanin oče se je v Zagrebu naselil pri Ivanu Mažuraniću, pesniku in banu. Tu je mlada Ivana prišla šele v tesnejše stike s svojim starim očetom, ki je v veliki meri vplival na njeno fantazijo in njen kasnejši razvoj. Zelo zgodaj je začela pisati pesmi, zlasti rodoljubne, in to v francoščini. Pozneje je ugodno vplival nanjo tudi njen bratranec Fran Mažuranić, pisec znane knjige »Lišče« in »Od zore do mraka«. Ker se je v zgodnji mladosti, (stara je bila komaj osemnajst let) poročila z advokatom dr. Vatroslavom Brlićem, ki je prebival v Slavonskem brodu, je morala iz dragega Zagreba. Rodovina Brlićev je spadala prav tako ko rodovina Mažuranićev v najožji krog visoke hrvatske aristokracije. Rodila je več otrok, bila leta in leta tako navezana nanje, da se sploh ni mogla posvečati književnemu delu, toda

iz občutja materinstva, iz intimnega družinskega kroga, prav za prav iz potrebe je Ivana Brlić-Mažuranić postala resnična pisateljica. Njeni lastni otroci so ji dali pobudo, da je začela pisati. Zahotelo se jim je mladinskega čtiva, in mati jima ga je sama preskrbela. Sama jim je začela pisati knjige. Tako je 1902 izdala svojo prvo knjižico za otroke »Valjani i nevaljani — pjesme i pripovetke za dječake«. Sama jo je založila, in samo v sto izvodih je izšla, ker je bila namenjena najožjemu krogu. Potem so sledile knjige »Škola i praznici« (1906, Zagreb), »Slike« (pesmi, 1912), »Čudnovate zgodbe šegrta Hlapića (1913), »Priče iz davnine« (1916), »Knjiga omladini« (proza, 1923), »Jaša Dalmatin, potkralj Budžerata« (1938).

Najuspelejša njena knjiga so vsekakor »Priče iz davnine«, ki so izšle prvič pri Matici hrvatski l. 1916., kasneje pa še v dveh izdajah z ilustracijami slikarja Kirina. To je knjiga, ki je odprla hrvatski književnosti pot v široki svet. Inozemstvo, zlasti Angleži in nordijski narodi so se začeli zanimati za delo in pisateljico vzporejali s svetovno znanim Andersonom. Knjigo so kmalu prevedli v angleščino, švedščino, danščino, poljščino, češčino, ruščino, slovaščino, nemščino in francoščino. Slovenci je žal še nismo prevedli, dasi spada po mnenju tujih kritikov med najprezentativnejša in književno najzrelejša mladinska dela zadnjih nekaj desetletij.

T. P.

VINKO MÖDERNDORFER, SODOBNA ŠOLA,

priročnik k Slovenski Začetnici; slike izvršil Franjo Stiplovšek. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju, 1938; 176 strani.

Razveseljiv pojav v slovenski pedagoški literaturi so knjige učiteljev-prakti-

kov, ki so se sami dokopali do novih poti v šolskem delu in nam o tem poročajo v svojih knjigah. Koliko delavnosti in požrtvovalnosti, kakšnega krvavega samozatajevanja zahteva tako delo, bomo najbolje dojemali, če upoštevamo, da je učiteljski startal brez zadostne teoretične predizobrazbe, da živi v kulturno zaostalem in konzervativnem podeželskem svetu, v slabih materialnih prilikah, zajet v ozko-gruden sistem, v katerem je za izvojevanje vsake »novotarije« treba skoraj mesijanske vztrajnosti. Tu je kovačnica naših avantgardistov praktične pedagogike. Mednje spada tudi Vinko Möderndorfer, ki s svojo »Sodobno šolo« polaga račun o svojem šolskem delu in daje hkratu priročnik k svoji Slovenski Začetnici, ki jo gotovo mnogi pričakujejo z napetostjo.

Möderndorferjev slog je okoren, včasih tudi nekoliko robot in jedek. I. poglavje obsega »oceno vzgojek«. Tu nam avtor opisuje svoj razvoj od svojega šolanja in izobraževanja do svojih prvih službenih mest. Tako opisovanje ima dva efekta: seznanjati nas z osebnostjo pisca, ki ga moremo tako postaviti na pravo mesto, vidimo pa tudi dva šolska svetova: tistega, iz katerega je pisec izšel, in tistega, ki ga je ustvaril. Razlika je tudi pri Möderndorferju razveseljivo velika: ogromen napredek je nesporen.

V II. poglavju daje avtor sliko šolskih razmer v Št. Juriju pod Kumom, razpredelnice o otrokih, opisuje nekaj pedagoških načel in svojo metodo ter zapiske razrednega dela (1930). — Brez poznavanja otroka, njegovega okolja in življenjskih prilik, v katerih živi, je trhlo vsako pedagoško, zlasti vzgojno delo. Tega se k sreči mnogi učitelji zavedajo in poskušajo s svojimi proučevanji izpolniti vrzel, ki jo najdejo ob prevzemu razreda. Möderndorfer nam prinaša v svoji knjigi kar 19 strani statističnega gradiva 125 preiskanih otrok. Šel je temeljito na delo in vložil mnogo truda. Ima prav, ko pravi, da bo to dragoceno gradivo za teoretično obdelavo, za to knjigo pa naloge ni dobro rešil. Pri vsaki statistiki (in vsaki knjigi) se je treba točno zavedati njenega smotra. Za avtorja je imelo smisel dobiti podatke o slehernem otroku in tako boljše spoznati prilike, v katerih živi. Toda v tej knjigi?

Material je tako nepregledno razvrščen, da je treba precej iskati, preden dobimo vsaj površno sliko (in kdo od čitateljev praktikov bo to storil?). Manjka sumaričnih zaključkov, iz katerih se da kaj razbrati in tudi sklepati po analogiji. Če je statistika objavljena le kot »gradivo« za teoretično obdelavo, bi lahko ostala za isti smoter tudi v rokopisu in tako razbremenila in pocenila knjigo. Če pa je imel avtor namen dati opis za vsakega otroka, bi lahko kar nanizal opise vseh 125 otrok. V drugič bi priporočil avtorju, da obdela tako statistiko po skupinah, pregledneje in nam da sumarične zaključke, kajti prenatrpane razpredelnice v tej knjigi vise v zraku, in ne zdi se slučaj, da se avtor skozi vso knjigo nikjer več ne sklicuje nanje, morale bi pa spadati k temeljem vsega dela, kar je avtor verjetno tudi hotel. — »Dušeslovna načela« in podobno avtor tu pa tam sicer omenja, pogrešam pa psihološkega orisa. Iz vsega tega se vidi praktik, ki se je s teorijo nekako »skregal«. Sam tiplje in se dokoplje do svoje prakse, ima ostro oko in fin »pedagoški nos«, ne da bi mnogo razlagal psihološko pedagoške osnove. Tako se zoper psihološko-pedagoška dognanja pregreši (parkelj in drugi hudobci? — glej Žgečev članek, Rod. list, 1938, 2; »nagrada« kot vzgojno sredstvo? — glej že Montessori-jevo; uspešni pouk nadzornika, če bi že v naprej imel na razpolago popis učenec? — kaj pa nujen obojestranski kontakt itd.?, takih pregreškov bi mogli najti še več). Na drugi strani pa najde odlične pedagoške metode, ki jih zopet ne zna kdo ve kako utemeljiti (telovadba; čitalni pouk — deloma računanje in še marsikaj prav odličnega). — Teorija, v kolikor se je Möderndorfer dotika (običajni pregled literature na koncu knjige manjka!), visi nekam v zraku, ni je znal — vsaj ne vsega in dovolj — asimilirati za svojo prakso. Zdi se, da temu avtor ni kriv. Tu gre za občutni problem v našem pedagoškem življenju: za razdvojenost teorije in prakse. Tej niso krivi le praktiki (saj se mnogi trudijo za kompenzacijo) in težke prilike, temveč v mnogo večji meri teoretiki, ki metodičnim in praktičnim vprašanjem posvečajo vse premalo pozornosti.

V tretjem poglavju obravnava avtor

razredno delo 1931/32: metodično zamisel globalnega čitalnega pouka in tedenske zapiske razrednega dela, objavlja nekaj »čitalnih listov«, s katerimi je poskušal tudi nadomestiti manjkajočo Začetnico, obravnava motnjo vida, Stiplovškove slike (z razpredelnico ocene po učencih) ter ročno stavnico. Velik pozitivum Möderndorferjeve knjige je v tem, da ji ne manjka ilustracij in da najdemo dovolj primerov šolskih izdelkov, manjkajo pa važne opazke o razmerju velikosti klišeja in originala. Stiplovška kuje Möderndorfer kot najboljšega slikarja za mladino v nebo. Nekaterim teoretičnim opazkam v tej smeri pač ni mogoče oporekati. Ne smemo pa pripisovati sodbi otrok o risbah take važnosti, kakor ji pripisuje Möderndorfer. Vprašanje je že v tem: ali so otroci videli dovolj slik drugih slikarjev, da že lahko avtoritativno zaključimo raziskovanja: Stiplovšek je najboljši! Da so njegove risbe za mladino dobre, o tem ni dvoma, ali so oziroma katere in kakšne so najboljše, pa bodo pokazala šele raziskovanja, ki jih je Möderndorfer komaj započel.

V IV. poglavju avtor pravilno utemeljuje izdajo Začetnice, opisuje nadzоровanje in pripravo na sodobni pouk, ovire šolskega napredka ter objavlja dnevne zapiske šolskega dela 1935/36 po »enotah« in nekaj čitalnih listov. V V. poglavju nadaljuje z utemeljitvijo svoje Začetnice (pomisleki, preživeli čitalni načini in globalni čitalni način, upošteevane težkoče, odprava domačih nalog (bravo!), uporaba Začetnice na nižje organiziranih šolah in na večrazrednicah ter prednost izdaje Začetnice v treh knjigah). Zamisel in utemeljitev Začetnice je prav imenitna. Upajmo, da bo izvedba prav tako uspešna.

Kritiziral sem nekaj slabih momentov Möderndorferjeve knjige, saj pravi avtor na strani 172: »Tudi kritika je koristna in potrebna prvina, le da ne sme biti sebi namen!« V celoti pa je knjiga prav lep doprinos k slovenski pedagoški literaturi. Ta knjiga je za teoretike prava zakladnica gradiva (še celo s svojim odkrivanjem še neraziskanih problemov), praktikom pa res prav pripraven priročnik, najbolj s številnimi primeri in zapiski dela, ki seveda obsegajo večji del knjige. Metodično je prinesel marsikaj zanimivega in mnogo napotkov bodo našli učitelji, zlasti začetniki. Jasno je, da tudi Möderndorferjeva metoda, ki se približuje globalni metodi, še ni — pa tudi ne more biti — »edinozveličavna«. Metod je mnogo, tudi dobrih metod, med te pa gotovo spada tudi Möderndorferjeva. Kakor vsak pameten pedagog, je tudi Möderndorfer proti »šabloni«, veliko koristnega — zlasti za naše razmere — pa bo mogel sprejeti vsak učitelj. Že samo čitanje knjige mu bo dalo nove pobude, izprožilo nove zamisli.

Malo neprijetna je visoka cena knjige (din 140'— oz. din 160'— na obroke). Treba je že precej idealizma, da si učitelj odtrga tako visok znesek takorekoč od ust. Kljub temu jo morem le toplo priporočati. A. N.

Popravek. V članku Milene Mohoričeve v prejšnji številki M. P. se glasi zadnji stavek na str. 348 pravilno takole: Često sta se že menjavala vojna in mir in vedno so bile in bodo Nataše, ki bodo iskale zatišja in ki bodo v temi svojih naročij, nevidno hrupnemu svetu, negovale plamen življenja v z a v e s t i, da je življenje lepo in ga je vredno živeti.

za **10.** leto

ZALOŽBE MODRE PTICE

Založba Modra ptica pričenja 1. decembra svoje deseto poslovno leto; za ta jubilej se je potrudila, da je sestavila program, ki bo založbinemu slovesu primerno zaključil prvo desetletje njenega obstoja. Izbrala je knjige, katerih vsaka je čez vse pomembna, aktualna za naš čas in od prve do zadnje strani zanimiva. — Izšle bodo, kakor običajno, štiri velike redne knjige in sicer:

1. knjiga *John Knittel: Via Mala*

ogromna trilogija, prav za prav *trije* romani v eni knjigi. Zato vedel ni treba delati posebne reklame. Kdor je prebral Knittlovo »TEREZO ETIENNE«, že pozna sugestivno silo, s katero ta priljubljeni švicarski pisatelj čitatelja prevzame. Poudarimo naj le to, da je »VIA MALA« Knittlovo največje in najboljše delo. Knjiga bo izšla v začetku decembra 1938. Prevaža jo Vladimir Premru.

2. knjiga *Eve Curie: Madame Curie*

To je obširna in pretresljiva biografija o eni največjih žensk, kar jih pozna zgodovina. V tej knjigi nam Eve Curie (izgovori: Kirí) pripoveduje življenjsko zgodbo svoje velike matere, iznajditeljice radija, a obenem tudi velike žene, matere in tovarišice. Svetovna literatura pozna le malo knjig, ki bi človeka tako do dna prevzele in pretrese. Knjiga bo vsebovala tudi več slik. Izšla bo v začetku marca 1939. — Prevaža jo Stane Melihar.

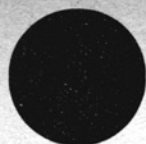
3. knjiga *Marja Boršnik: Aškerc*

To zanimivo monografijo o enem naših najpomembnejših mož, bodo naši bralci pozdravili nedvomno z največjim navdušenjem. V njej je naša odlična znanstvenica dr. Marja Boršnik s svojim večletnim delom zbrala vse, kar je bilo le mogoče izvedeti o Aškercu, tej najbolj zaprti in zato tudi do sedaj še skoraj docela neznani postavi našega slovstva. V zajetni, okoli 300 strani obsegajoči knjigi nam avtorica pripoveduje o Aškerčevem življenju in delovanju, pa tudi o njegovi dobi, v kolikor se ga je neposredno dotikala. Knjigo bodo krasile številne slike. Izšla bo v začetku junija 1939.

4. knjiga *Karl Novy: Samotni Křešin*

roman velikega sodobnega češkega pisatelja, v katerem nam v plastičnih barvah riše življenje in mračno usodo ljudi v samotnem od vsega sveta pozabljenem Křešinu. Prikazuje nam njihova rojstva, ljubezni, strašni boj za obstanek in umiranje. To je v marsičem na Maksima Gorkega spominjajoča zgodba o ljudeh, ki so obsojeni na najnižjo stopnjo človeške družabne lestvice in ki so tako rekoč brezpravni. Delo bi zaslužilo, da bi bilo prevedeno v vse jezike. V slovenščini bo izšlo v začetku septembra 1939. — Prevaža ga Vladimir Levstik.

Poleg teh štirih knjig bodo prejeli naši naročniki tudi prihodnje leto mesečno revijo »Modro ptico«, ki bo v marsikaterem pogledu še izboljšana in izpopolnjena. Odprta bo, kakor do sedaj, predvsem našim domačim pisateljem, ki bodo sodelovali v njej z novelami, članki, pesmimi itd. Razširiti bomo skušali predvsem njeno kritično rubriko in znova uvesti zapiske iz tujih literatur. Posebno skrb bomo posvečali tudi oddelku »Razno«.

Ako želite imeti v svoji knjižnici še eno bogato in pestro knjigo trajne vrednosti

pošljite revijo

Modra ptica

V VEZAVO

Kakor vsako leto je založba tudi letos poskrbela za okusno originalno vezavo letošnjega letnika revije Modre ptice. Kdor želi imeti revijo originalno vezano, naj zbere skupaj ves letnik ter ga pošlje naši založbi, ki ga bo poslala v knjigovoznico. Ko bodo letniki vezani, jih bo založba spet razposlala svojim naročnikom. Kdor še nima vezanih prejšnjih letnikov, pa bi jih rad imel, jih lahko pošlje v vezavo obenem z letošnjim letnikom. Vezava za vsak letnik stane 30 din, s poštnino 35 din.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Pridobivajte novih naročnikov!

Za vsakega naročnika vam pošljemo lepo knjižno nagrado

*Oglejte si nagrade v 5. številki revije
Za enega novega naročnika vam*

brezplačno vežemo

letnik revije Modre ptice

Nekaj besed o uspehu naših knjig v preteklem letu

S to številko revije zaključuje založba Modra ptica deveto leto svojega dela in prehaja v deseto leto. Razen dvanajstih številkk revije so prejeli naši naročniki v preteklem letu kot redne publikacije sledeče štiri knjige: *Irving Stone: Sla po življenju*, *James Jeans: Tajne vsemirja*, *Bojan Isajev: Rojeni smo na Balkanu* ter *Vladimir Bartol: Alamut*. Poleg teh rednih smo izdali letos tudi še dve izredni knjigi: pesniško zbirko *Alojzija Gradnika: Večni studenci* ter roman bolgarskega pisatelja *Jordana Jovkova: Žanjec*. Že v tem letu je izšel tudi zadnji (tretji) del *Wellsove Svetovne zgodovine*, ki pa spada seveda še v program prejšnjega leta. Težko je reči, katera izmed publikacij je zbudila največ oduševljenja pri svojih bralcih. Iz številnih pismenih in ustnih poročil, ki jih je vse leto prejemale založba, lahko sklepamo, da je vsaka izmed njih našla širok krog navdušenih privrženecv. Seveda je razumljivo, da se je ogreval ta bolj za to knjigo, oni pa za drugo, toda nobena izmed njih ni naletela na gluha ušesa. Eden izmed največjih uspehov, ne le letošnjih, marveč odkar obstoji založba, je bil vsekakor biografski roman *Irvinga Stonea: Sla po življenju*. V osrednji postavi tega romana, slikarju Van Goghu, je odkrilo občinstvo, zlasti pa mladina pretresljiv in občudovanja vreden vzor požrtvovalnosti, vere, vztrajnosti ter zvestobe do sebe in do svojega dela. Tudi roman *Bojana Isajeva: Rojeni smo na Balkanu* je naletel na najboljši odziv. Z njim se je odprl čitatelju kos neznanega sveta, ki nam je kljub razlikam v tradiciji in kulturi presenetljivo blizu in simpatičen. Po izidu tega romana je prejela založba mnogo pisem, ki pričajo, da je to delo obenem z »*Žanjcem*« *Jordana Jovkova* silno dvignilo pri nas zanimanje za Bolgare, za njihovo kulturo in za zблиžanje z njimi. Veliki originalni roman *Vladimirja Bartola: »Alamut«* je izšel komaj pred dobrim mesecem. Vendar že po številnih poročilih, ki smo jih prejeli v tem kratkem času, lahko sklepamo, da si je naš domači avtor z njim priboril ogromno simpatij med bralci in prav odlično mesto v naši književnosti. In zdaj naj spregovorimo še o tisti redni knjigi, na katero smo tako rekoč najbolj ponosni, da smo jo lahko izdali: Kajti dobro vemo, da je to najtežje umljiva knjiga, kar smo jih kdaj izdali in nemara tudi najtežja, kar jih bomo še izdali. Mislimo na *Jamesa Jeansa: Tajne vsemirja*, za katerih izdajo med rednimi publikacijami smo se le s strahom odločili. Zavedali smo se, kako različen je krog naših naročnikov in smo se bali, da bo morda zelo veliko takih, ki jih ta knjiga, kljub vsej svoji poljudnosti, ne bo mogla prikleniti tako, da bi jo brali do konca. Odločili smo se za njeno izdajo predvsem zato, ker smo se zavedali, da so problemi, ki jih delo obravnava, za vse sodobno življenje in za orientacijo vsakega poedinca tako pomembni, da bo prej ali slej vsakdo začutil potrebo seznaniti se z njimi. Čutili smo, da se založba, ki izdaja knjige predvsem za inteligenco, ne sme izogniti taki knjigi, zlasti če je pisana tako preprosto in s tako velikim literarnim okusom kakor »*Tajne vsemirja*«. Vendar se je pozneje izkazalo, da je bil naš strah skoro docela neupravičen. Velika večina je sprejela to čudovito knjigo naravnost z navdušenjem. Tisti pa, ki se z njo nikakor niso mogli sprijazniti (bilo jih je kakih 20), so si pa lahko izbrali namesto nje kako drugo knjigo iz naše založbe. Tako je torej pri Slovencih sijajno zmagala tudi ta knjiga in ne bo odveč, če poudarimo, da je njen uspeh tudi eden izmed dokazov za visoki nivo našega kulturnega življenja. Če bi hotela knjiga pri Nemcih doseči nekako tak uspeh, kakor ga je pri nas, bi morala iziti

v nemščini najmanj v 200.000 izvodih, izšla je pa do sedaj samo v 10.000. Pač pa je približno enak uspeh kakor pri nas doživela tudi na Češkem. — Med izrednimi publikacijami moramo na prvem mestu omeniti *Gradnikove: Večne studence*. Kdor jih je bral, jih ne bo pozabil, marveč se bo še pogosto vračal k njim. Gradnik se je tudi s to knjigo postavil v vrsto naših največjih pesnikov. Tudi »Žanjec« Jordana Jovkova ni šel neopazno mimo nas. Bralci so segli po njem kot po enem izmed tistih del, ki nam odpira pogled v snovanje naroda, katerega usoda bo morda kdaj še tesneje povezana z našo.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

NE POZABITE NA DVE KNJIGI,

ki ne smeta manjkati v nobeni knjižnici!

H. G. WELLS

Svetovna zgodovina

Pregled zgodovine od začetka sveta pa do danes. Tri velike, krasno opremljene knjige z blizu 500 slikami.

Cena: V platno vezane knjige za naše naročnike Din 450'—
za nenaročnike Din 510'—

V polusnje vezane knjige za naše naročnike Din 510'—
za nenaročnike Din 570'—

Naročite jo lahko proti plačilu v daljših obrokih.

ALOJZ GRADNIK

Večni studenci

Nova pesniška zbirka, ki jo je vsa kritika sprejela z velikim priznanjem in ki so jo bralci z navdušenjem pozdravili. Izšla je v dveh izdajah: Luksuzna, v usnje vezana izdaja je izšla na posebnem papirju samo v 100 izvodih. Vsak izvod ima svojo zaporedno številko in avtorjev podpis. Ta izdaja stane za naše naročnike Din 96'—, za nenaročnike pa Din 120'—. — Lepo opremljena v platno vezana izdaja stane za naše naročnike din 48'—, za nenaročnike din 60'—.

**Salda-konte, štrance, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

KUVERTA
LJUBLJANA

TYRŠEVA CESTA 67

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

Klišeeje

*vseh
vrst
po
fotogra-
fijah
in
risbah
izvršuje*

**Klišarna
St. Deu**

Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
LICNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE,
REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RACUNE, LETAKE, LEPAKE,
POSETNE KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOSLEJE
TELEFON 25-52